

A-2988

Meie Sünnuse käekäik

M. Kivialune.

TARTU LINNA KESKRAAMATUKOGU	
3 169	
10483	EKS.

3
9 $\frac{583}{1328}$

J. Reimann'i raamatukaupluse kirjastus.
Tallinnas.

1919

~~5528~~

Mu isamaa mu õnn ja rõõm,
Kui kallis oled sa!
Si leia mina ial teal
See suure laia ilma pääl,
Mis mul nii armas oleks sa,
Kui sa mu isamaa.

Sa oled mind ju sünnitand
Ja üles kasvatand.
Sind tänan mina alati
Ja jään sul truiks surmani,
Mis ial ette võtad sa,
Mu kallis isamaa.

Su üle Jumal walwagu,
Mu kallis isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
Ja võtku rohkest õnnista,
Mis ial ette võtad sa,
Mu kallis isamaa.

Maamme.

Oi maamme, Suomi, syminmaa!
Soi sana kultainen!
Ei laaksoa, ei kuffulaa,
Ei wettä, rantaa raffaampaa,
Kuin kotimaa tää pohjoinen,
Maa kallis ijien!

On Soumi köyhä, siksi jää,
Jos kultaa kaimannet.
Sen wieras kyllä hylkää,
Waan meille kalliin maa on tää;
Sen salot, saaret, manteret
Ne meis't on kultaiset.

Okatpa meille rakahat
Kostemme kuohuineen,
Jkuisien hontain huminat,
Täht', yömmet, kesät kirkkahat,
Kaitt', kuwineen ja lauluineen
Mi painui sydämmeen.

Täsf' auroin, miekoin, miettehin
Jsamme sotivat.
Kun päivä püli pilwihin
Täi loisti onnen paistehin,
Täsf' Suomen kansan waikeimmat
Ne waiwat kotiaat.

Tään kansan taistelut ken voi
 Ne kertoella, ken?
 Kun jota laaksojamme soi,
 Ja halla nälän tuskan toi,
 Ken mittasi sen hurmehen
 Ja kärsimyksjet sen!

Täsi' on sen veri wirranut
 Hyväksi meidänkin,
 Täsi' iloaan on nauttinut
 Ja täsja huoltaan huokaillut
 Se kansa, jolle muinahin
 Kuormamme pantihin.

Tääll' olo meill' on verraton
 Ja kaikki suotuifaa;
 Waiff' onni mikä tulokohon,
 Maa, isänmaa se meillä on.
 Mi maailmasi' on armaampaa
 Ja mikä falliimpaa?

Ja tässä, täsi' on tämä maa,
 Sen näkee filmämme;
 Me kättä voimme ojentaa
 Ja wettä, rantaa osoittaa
 Ja sanoa: kas tuosi' on se,
 Maa armas isäimme!

Jos loistoon meitä saatettais
 Waiff' kultapilvihin,
 Miss' itkien ei huottaais,
 Waan tähtein riemun sielu sais,
 Dis tähän köyhään kotihin
 Halumme kuitenkin.

Totudeen, runon kotimaa,
 Maa, tuhatjärvinen,
 Miss' elämämme suojan saa,
 Sa muistojen, ja toivon maa,
 Min ollos, onnees tyytyen,
 Vapaa ja iloinen.

Sun kukoistukses kuorestaan
 Kerrankin puhkeaa ;
 Viel' lempemme sa nousemaan
 Sun toivos, riemus loistossaan,
 Ja kerran laulus synnyinmaa,
 Korkeinman kaiun saa !

I.

Runa wanemal ajal riigid ning rahwad libe-
da olulise wadjaduse tõttu kokku liitusid, hakkawad
nende ajaloo walgukse astudes hoopis peenemad
ja sügawamad ühendusniidid tööle. Madalast ja
lamedast hallist minewikust hakab tõusma ühis-
fond, mis ise = enesest segamata kaswades õige
terawatundeliseks üksuseks wälja kujuneb. Riigi
alamad ja liikmed elawad kaasa kõik tema röö-
mud ja mured, tunnewad end terve organismuse
osana, selle lahutamata jagudena. Riigi juhti-
mise äpardused leiawad mõltsimata wastupeegel-
dust inimese hinges üleüldse ning sellega on sele-
tatamad need suured wapustused, mis riigid aja-
loo katsumiste ajal läbi elanud. Suur Wene
rewolutsioon, millest nii palju loodetud ja oodetud,
oli dieti tugew influenza, ahastuse palawik, mida
riiklik keha jaksu terawa mõõga operatsiooni all
läbi kannatas.

Riik on kõige kõrgem ühiskondline nähtus,
mida rahwahulgad pikal edu teel endale loonud.
Sellepärast peab loomulikult ja rikkumata kaswa-
nud inimese hing kõiki kalliks pidama, mis tal
kultuura warandusena mitmesuguste asutuste ja
elu hõlbususte näol tarwita, meeles pidades, et

nende loomiseks arutu palju waewa nähtud. Kultuura elu on võimalik üksi kultuura riigis ja meie ei suuda uuemal ajal enam ajakohast inimest väljaspool riiki ülepää ette fujuta.

Rahwusel ei ole igaford oma rahwa liikmele mitte seda anda võimalik, mis riik teha võib. Temal puuduvad need kaugele nähtavad wormid, mis riigil, tema ei või tihti omaks lugeda ka neid riigiasutusi, mida ta ometi tarwitama peab. Temal ei ole riigipääd, ta ei või oma liikmetele välja jagada neid hiilgawaid ja tõmbawaid wäliseid märka, mille järele end wäljasirutanud nii lugematad igatsemad käed. Kuid jellest hoolimata leiame rahwustundes ometi riiklusega wõrreldes nii palju ühesarnaseid kofuhoidwaid jooni, et neid raste ei ole ära märkida ja üles tähenda. Otsustawatel ajaloolistel filmapilkudel ütleb rahwustunne õige selgelt ja ekstimataalt, mis tal enese kaitseks teha tuleb. Nii arwas Gesti rahwa enamus saatulistel aastatel 1917—1919 ometi paremaks forralagedat wenemaad külma rahuga oma enese hooleks jätta, olgugi et jäält poolt otse ingliskeelele kõiksugu wabadusi meile julle puistati. Sest minewik oli näidanud küllalt selgelt, et Wene rahwa koguhing kaugektgi see ei olnud, nagu ta end riigi sifemise ahastuse ajal wäliselt näidata püüdis. Rahwa waimule õige wõõra ja külma wõimuna, ei suutnud tema naeratus ajaloolisel lahkumisel enam meid kõita, sest teada oli ju, et seda naeratust kalgiks teinud furnu kondilised külmad käed, millega meid wiimaste aastakümnete jooksul ümberrahwustamise läbi hauda kiskuda taheti.

Rahwustunne oleneb ära pääasjalikult rahwa sifemisest ja wälimisest hiilgusest, tema tugewusest

ja jõust, mida rahvas iganes ettetuua juudab. Kus see puudub, jääb toetasse nende iseäraliste waranduste pääle, mis meil olemas ja teistel puuduvad. Nii on Eesti rahvastunne põhjenenud ja jõudu otfinud terwete aastakümnete jooftul üffi enda rahwa wanawarast ja folklorest, mida ise waadeldi ja teistele näidati. Ning arutithi loetasse suureks rahvuslikuks ühenduse jõuks just elu eitawad küljed. Nii on meil wastastikku tröösti otstitud ja leitud selles pikas ja kurwas minewikus, mis siin forid ära tantud. Meid waldata teadmine, et iga üks meie oma rahwaliige meiega saatuft jagab ühtlase, et ta esiwanemad kandnud meie omadega ühesugust foormat ning, et meie sellepärast loomulikult kaastundmust osaks saada lastma peame temale üffi.

Riik ja rahwas on elawad organismused, mis wäga sügawalt ja tunderikkalt läbi elawad kõiti suuremaid ja wähemaid juhtumisi ning wäga huwitaw on tihti näha, kuida sündmus riigi ühes otjas elawat wastulaja leiab teises. Wene-Japani õnnetu sõjakäik, mis õieti riigi piiridest väljaspool ning kus mingit kaotust ei olnudgi, kutsus elule tugewa revolutsiooni Wene riikis ja kurbtuse jahin on läbikäinud ka siis terwest riigist, kui seda tabanud mõni rahvusline õnnetus, mille suurus nii raske äratanda ei olegi. Riikide organismus on wäga õrnatundeline, seda võib juba näha tema nähtawast välisest ehitusest, tema riigipää, ehk riigiwormide austamisest, mis homitumaades tihti jumaldamiseks tehtasse. See suur kaastunde awaldus ei ole asjata selleks saanud, teda on aidanud kanda riiklise kogumõtte olemus, püüe ise end teiste ees nähtawaks teha, mõidujooft

teiste omataoliste kessel. Haudadele furnuajal pannaakse aujambad ja mälestusmärgid ning kõigil panejatel on püüe, et need enam ja enam nähtavad oleks, kõigile silma paistaks ning kõik riigialamad näeks loomusunnil, et nende riigi ehitus, kas oma riigipää, walitsuse, ehk jõuu poolest käiks teistest kaugelt üle. Seda kõrgemale tõuseb ju riigipää, mida sügawamaid kummardusi tema ees tehakse, mida rohkem tale auu ja võimu kätte antakse.

Seda austust ja ülistust, mis olemas riigipää ehk riigivalitsuse vastu, on tarwis ometi wälja ütelda, on tarwis kuuldawale tuua, et ta kaasa kisuks kõiki, kes weel tagasihoidlikud, austama paneks neid, kes seda teha ei oska ehk selle vastu. See püüe kasvab wälja hingelistest salasugemetest, mida seletada raske, kuid mida tunda võib riigi pidulikul esituse ehk igasugustel tähtsamatel juhtumistel. See on kui juurewiisiline üleshüüe riigipää ehk esituse auks, mis käsikwalt mõjub kuulajatesse: tulge ja kummardage! Muidugi tuleb selleks üleskutseks tarwita pidulikku ja uhket kutsewiisi, olgu palwe ehk ülistuse näol, mida teised kaasa teeks ning mis kõiki kaasa kisuks. Algastmelistel riigiwormidel muistisel ajal sai küllalt selleks, kui riigipääle kummardus tehti, uue ajal hakati ikka uusi ja uusi, peenemaid ja paremaid austuse wiise tarwitama. Muustuse suuremaks kandjaks on alati sõjawägi, selle disciplin ja kord austuse üheks alusnõudeks on ning kes otse jõuga seda laiati kannab, mis muidu laialilagunemist ei leia. Sõjawägi nõuab selle riigi võimu maksmaks tunnistamist, selle poolt tema wäljaläänud ning käsikusi saab. Teadagi pidi sõjawägi leidma omale isesugused waimustuse ja kinnituse wiisid,

mis temale jõudu ja rammu annaks rasket ülesannet läbiwiiä. Sellepärast ilmuvad riigipäade kõige peenemad austuse wiisid just kõigepäält formaliffus sõjawäes, on ju selle loodus ja koosseis juba loomulikkult kõige lähem truuduse kodu ja asupaik ning sõjajõud peab näitama wälistes ja peenedes austuse wiisides, kui südilt ta oma käsi ja nõudeid täita ja selle eest seista jõuab.

Kunstitud on siin inimesele appi astunud, et luua isefugust hingeawaldust, mis kaasaks kuma teosena meeli waldama paneks. See pidi olema kunsttöö, mida ette kanti pidulikkudel tähtsatel juhtumistel, paraadidel ning igal awalikul esitufel üleüldse.

Nii loodi hünimuse laul riikidele.

II.

Iseseiswuseta rahwad ei tee igaford järele, mis riikidel olemas, nende tegewust juhitaife nende oma instinkti, nende oma tahtejõu läbi. Ja kui ka laenamist olla wõib, siis tuleb ka seda iffagi lugeda jõuks ja püüdmiisiks, mis laenama sunnib.

Rahwaste wabaduse püüded on loodusest sisseistatud tung, mida terve meel huffa mõista kunagi ei tohiks. Kõsimus on ainult selles, kui kasulikkud, kui läbiwiidawad need püüded on. Niisama ei ole laitem ühegi rahwa iseseiswuse püüded. Et haritud jõud seda kudagi pahaks ei pane, näitawad mitmed juhtumised, kus selle kõsimuse kokkupuutumisel wõitja maale tuleb suurt taktitunnet üles näitas. Hoopis isefugufelt waatas selle pääle omal-

ajal Wene administratsioon, kes igal sündsal ja sündmatal filmapilgul muulastele lahkpüüete kohta etteheiteid tegi. Nende seisukohast pidi iseseiswuse püüandeksandmata kuritegu olema, mida karistama pidi. Weneriigi wõimu esitusele wäikerahwaste kohta maksis waade, et need wiimased üffi Weneriigi kaitse all ilmas elada wõivad ja et mujal see wõimata on. Riigiwõim asus siin otse mõne rituaal seisukohale, kes alataja tõendab, et üffi tema läbi inimene õnsaks saab. Et see waade ekslik ja taewas alati selle patu läbi karistab, mida keegi elus kõige rohkem teinud on, jeda tõendab just edaspidine Wenemaa saatus. Wäikerahwaste jaatuse otsustamine wõeti ülepää Wenemaa wõimu alt ja anti teiste kätte, selle poolt oodatakse õiglasemat ja otsekohesemat meelt.

Rahwaste iseseiswuse, wõiks ütelda, kultuuralistel püüetel, käiwad kaajas isesugused ülendawad filmapilgud, waimustawad julgustawad. Need rahwuslised filmapilgud on werstapostid ajajoolisel teel, mis näitawad, kui pikk on ära käidud tee, mida saatus ülesseadnud. Rahwas ammutab jõudu omast minewikust ja kui see kudagi puuduma peaks, siis loob ta jeda ise, tema ajalugu on ta enda sünnita. Rahwustunne orienteerib ja sihhib end nende nähtuste ja hingelist finnitust andwate jõudude poole, mis tale uut hoogu, uut tuju andma peawad. Nagu usklik kirikusse tõttab palwe jumalateenistusele nii ruttab riffumata meelega natsionalist finnitust otsima tunde puhtusest ja pühadusest, mida ei leidu mujalt. Rahwuslise tunde teritajateks on enamiste kunstilised abindud, milledest kõrgemateks jäewad laul ja

muusik. Mis siin valmistud, on kunstilised rahvustunde tipud ning just nende väliste tunde-märklide järele on hakatud kellegi rahwa seisukohhta maailma rahwaste reas hindama.

Sellele seisukohale peavad viimaks välja jõudma kõik rahwad, kes mingit ühist kaju omaks nimeta tahavad. Nii ei olegi praegu maaferra pääl haritud riika olemas, kellel oma hümnus puuduks, wäga paljudel on need wanad, kuid suurel hulgal on need alles 19-mal aastasajal sündinud. Hümnuses awaldub end kõige pühalikum rahvustunde filmapilt, mis inimese hinges mõnamas ja mis endaawaldust otsib suurepäraliste ja ülendawate filmapiltude läbi. Need üleelamisjed, mis kauaks ajaks meele jäänud nägijale, on kui pitsari märk hingeliste woogamiste saladustes, millede all tingimata warjul seisab mõni salafiri, mis rahvustundena ootab awaldust ja ilmiks saamist kõige filmade ette.

Rahvustunne, see on tervele rahwale omane hingeline laenetus, see kombineeritud hingeline omandus, mis igas rahwaliikmes olemas, ühel suuremal, teisel vähemal kujul. See on üks neist sisetest salawedrudest, mis ifka ja alati uusi wäärtusi loomas, mis sääl juurdes aga ka alatasta inimest töukamas kunstilise ja teaduse edu teele. Rahvustunne, on kahtlemata esimene ja kõigesuurem warandus, mida üksigi rahwas omal kofkullitumisel kunagi wõib tarwita alusmüürina. Tähelepanef kinnitab alatasta, et üksigi kunstitöö inimeses ei walmi muidu, kui tal rahwusline mõte aset ei ole valmistanud. Rahvustunne peab tegema inimese tüsedaks, peab kúpsutama tema sítteks ja wastupidawaks, et ta uue wäär-

tuse loomise raskusi kanda võiks. Kuid selleks peab inimese mõte ühe punkti päale koonduma, inimeses tulevad uinuvad keeled ärata ja tööle panna. Nagu alamal näeme, on selleks väga häid abinõusid olemas. Kuid just siit selgub ühtlasi kõige piltlikumalt, miks ümberrahvustavad jõud alati inimese tähelepanemise koondust rahvusliku mõtte päale ei jalli ja sellele kõigest jõust vastu tööta katsuvad.

Olete teie rändanud neid Wenemaal laiali pillatud Geesti asundusi kaudu ja on nende elanik-ka keegi tähele pannud? See märkab peagi, kuida asunikud igal parajal filmapiisgul kurvalt ja igat- sedes silmitsewad Läänemeremaade kaldale, kus nende esialgne kodu ja kust nemad välja rändanud. Või on teist keegi kauemat aegu võõrsil olnud, kus endal otsekui kõri tundis olevat finni nõõritud? Või on lugenud keegi neid salapisaraid, mida näitujeks meilt teenima väljarändanud tütarlapsed kodumaa poole tagasiwaadates lasknud weereda üle palgete, seda ninarätikuga häbelikult finni kattes?

Rahvustunne, see on kitt, mis üsfiluid liikmeid sunnib kokkuliitumisele, mis aitab loomulikul arenemisel õige suurel viisil rahvast koguda, see on eeter mis kõikidest läbi woolab, neid ühte seob ja neile ühesuguse wälimuse loob. Rahvustunne on üks neist ujutunnistustest, mis inimene kõrgemale arenemisejärku jõudes tingimata läbielama peab. See tunne evolutsioneerib sammuti, kui üksigi teine kaastunne, teeb läbi omad mitmed arene- miseastmed, peab kannatama omad rõõmud ja mured, ahastused ja walud, rõõmujoowastused ja meeleheitmised, kui asi puutub rahwa elu-

küsimusesse, rahva kasvamise või kahanemise võimalustesse.

Sisemiselt ei saa rahvustunnet eita ega mahajalata, seatagu üles selle kohta ka hoopis vastukäivad põhjused. Nii võis Euroopa sõja ja Weenemaa revolutsiooni ajal tähelepanna huvitavat nähtust, kuida rahvustunnet salgavad internatsionalistid omas jõuetuses tuge otsisid rahvustundest enesest, kuida nende abipalumine avalikult välja kostis, olgugi et nad seda ennemalt hirmitanud. Lugu on nagu Tallinna revolutsiooni aasta ajutise miilitsaga. Viimane oli kange politseid taga kiusamas, kuid häda korral hüüti seda ometi appi. Ilmasõja põlema süütajad panslawistid waatasid väga hääl meelel päält, kui väikerahvad enamlaste partei võrkus siplesid, olgugi nad muidu nende weriwaenlased, sest enamluses nähti ometi suure lagunema wenemaa kogujat.

Terwe inimene ei pea ühtegi terwet tunnet eitama, mis temas warjul, muidu saab temast sektant, wärdjas, kellest kadumas looduslikud andmed ijeseiswaks loowaks tööks.

Rahvustunne on kõige esimene ja tundelisem ette ütteleja feltskonnale, mis tal oma wabanemiseks teha tuleb, ta püüab lahti neist sidemetest, mis talle etteseatud ümbrusest.

Rahvustunne soowib olla oma enese ette, oma enese tahtewaldaja, ilma kitsendufeta, ilma piirita. Rahvustunne on kõige õrnem enesekorraldaja ning kõige elawamalt tundja, kui siin töösse astuwad wõõrad ning karused käed. Rahvustunne püüab alati nende wäliste märkide poole, mis kõigil teistel olemas, tema nõuab ja otsib, et neid märka näeks mitte tema üksi, waid kõik, kellel rahwaga

fokku puutumist. Rahwustunde iseolemist peamad tunnistama ka need, kellel kõif kättepüütawad asjad olemas, rahwustunne nõuab, et tema oleks alati jarnane jarnaste seas. Wõib arvata sellepärast, kui walusalt need tõukamised, rahwa hinge puutuda mõiksid, kus tema teise järgu kodanikkude hulka seati, kus tema elulisi humiisid mõnitadi, kus tale näidata katsuti et ta elutsemas üksi teiste armust ja halastusest ja et tal enesel muidu kõif puudub.

Rahwustunne püüab alati nende tippude poole, fuhu wälja jõudnud kõif kultuura riigid ja rahwad üleüldse, tema tung on elu hõlpsamaks teha nende tarwituste kaudu, millest meie päewagi mõõda ei saa. Kõige selle juurdes mõib natsjonalismus ometi jäeda terveks ja süütaks tundeks, mis ühtegi riigiüksust eita ei soowi.

Rahwustunne töötab ifka ja alatafa, mitte ifeseiswa elementaar tundena, waid puhastuna ja fokkuliituna teistest tunnetest, kõifidest energilistest jõududest, mis üksi omased kõrgematel ajajärfudel olevatel rahwastel.

Rahwustunne on ja jääb kõige legaalsemaks, kõige süütumaks tõusejõuks, mida üksgi kõrwaline mõju mahajalata ei julge. Kui teda mitte ei eita, on ta kõige täielikum ja süütam tunne, mis inimese ifemusele annab ifesuguse ilme. Kõifjugu elu põhjused muutuwad ja muutuwad õieti tiiresti, kuid rahwustunne ei ialgi, ta jääb alati selleks tasaseks kaasrändajaks, selleks õiglaseks emaks, kes otjekohese meelega meie jalga juhtimas tasase tee pääle. Rahwustunne juhatab enese alashoidmisele, juhatab ifeseiswusele, see on kõige terwem ja puhtam mõiste, kõige effimatam tee-

näitaja, mis iganes olemas, kõige viisakam seltsimees. Rahvusline instinkt aitab kõige loomulise arenemise kätte juhata, mis rahvastel läbitäija, tema omandab naabritelt, kui jääl midagi meeldivat, tema ütleb lahti isegi aatelistest püüetest, kui need ei vasta tema nõuetele, tema maitsele, tema hingele.

III.

Riigielu edenemisel luuakse jemma ilustuseks palju kunstidisi, mis teeb riigi wälimuse ja selle esituse iseäranis meeldivaks ning armsaks. Ja need diefeseb, mis enamiste walitsewast rahwusest wälja läinud, peawad riigiüksuse tõmbama iseäranis ligidale oma alamatele. Üksigi politiline jõud ei seifaks maailmas, kui teda ei kannaks ühistunne, ühised aated ja ühine mõte. Kui isegi rahwaflassi liitumisjõuks nende arenew kunstiline mõttemiis on, siis peab see waatepunkt palju enam riigi kohta mõjuma, millel eesmärgiks palju suuremad ja sügavamad ülesanded.

Riigi kõrgem tipp on tema üksuse, tema hiilguse läige, mida riik awalikkuse ette kanda wõib juurdel ja pidulikkudel juhtumistel. Riigi kodanikudele ja tema alamatele antakse maitseada pühalikul esitusel jeda kunstitunnet, mis riigiwõim otse sakramendina wälja jagab tähtsal ja tõsisel filmapilgul. Rahwale antakse wõimalus waimus ülistaneid kultuura saadusi, mida mingi ühistund funagi loonud. See on kui moeks saanud kuld ja

höbe asjade endale külgepanef pidule minnes, ilma milleta osalised ammugi seda ei ole, mis nad olema peaks. Pulma mindagu pulma riides, see nõudmine on wana ja tõsine.

Nende ridade kirjutaja ei wõi kunagi, ära unusta paar juhtumist elus, mis näitawad kui wiisakalt rahwustunne end kufagil awalda oskab.

Oli 23. weebr. 1913, j. o. Romanowi walitseja soo 300 aastase jubileumi pidupäew päälinnas. Nagu ülepeä keisrite ajal, nii sündis ka siin ametlik efitus wormilikult ja etiketlikult, wiisakalt ja aujakalt. Sfaku kiriku ümber oli mitu kaardiwäe polku paraadefks ülesseatud, kes jumalateenistuse lõppu katedralis ootasid et siis kodu marsida. See lõpp tuligi nagu igal teisel keisripühäl. Paraade komandeerija kaardiwäe polgu komandör kes harilikult kindral, seadis soldatid paigale, komandeeris nad ritta ning seisra paigal. (Wail.) Komando järele „на караул“ wõeti püüfid terwituseks kätte ning paremal flangil olem suuarearmuline kroonuorlester mängis terwitusmarssi (встрѣчный маршъ, Begrüßungsmarsch). Katedralist astus wälja ihu kaardi wäe diwisiooni kindral würst * * *, kellele ülesseatud meeskonna rinnast paraade komandeerija wastu astus, mõõga tupest tõmbas, seda sammudes näo ees taewa poole hoidis ning seisra jäedes jalge ette langeda ja lasti, üles seatud wäeosade koosseisu kohta esitets juuifõnalise ning siis kirjaliku aruande ära andis, mida würst, kästi kõrwa äärdes adjutandi saatel aupakkikult kuulas. Kirjalik aruanne anti adjutandi kätte, ning selle järele sammus kindral paraade komandeerija ja adjutandi saatel firgete meeste ridade eest mööda.

Mehi termitadi: „здорово братцы“ (terwitud wenna-
nassed), mille pääle waštati: „здравія желаемъ
Вашему Сіятельству!“ („Terwist soowime Teie
Hiilgusele“.)

Pärast meeste terwitamist seisatas würst meeste
eesotjas, kõneles jubileumi tähtsusest, kusjuures
keisri majesteedile terwiseks hurra hüüda ette pani.
(За здравіе Нашего обожаемаго Монарха Его Им-
ператорскаго Величества Государя Императора
Николая Александровича и всемилостивѣйшаго
Правителя отца батюшки — ура!) Ja kuna orkest-
rid „Zumal keisrit laulge ja!“ mängisid tarjusid
soldatid täiest kõrist hurra, mis muusika helid pea-
aegu ära lämmatas, selle eest aga üle linna huiata-
wa mõirgamisena eemale kostis. Peab ütleva,
et hurra tšaarile liig wägew, nagu ta ise kuulus
ja nuinasjutuline oli.

Ümber Isatu Katedraali seisis sõjawägede taga
jalgteede ümber spaleeridena publikum, kes pa-
raadet päält waatas. Nende ees käisid edasi tagasi
politseinikud, kes publikumi keisri laulu ajal mütsi
mahawõtma sundisid ning kui seda ei kuulatud,
siis müts lihtsalt pääst maha löödi. Ei olnud ju
aega, ega polnud see ka kellegi ametniku kohus
igale tuhmile inimesele, kes paraade hiilguse ajaks
wälja roninud, keisri tähtsust selgeks teha ja teda
austama õpetama hakata. Politsei käskimise toon
oli äge ja wastuwaidlemata, mis pärast ka päält-
waataja pildi sai: sind sunnitakse austama ning
sina pead seda, tüsimata kas see sul meeldib või
mitte! Wene keisri laulu palwewaimuist hooli-
mata oli ta ometi nagu sunni abinõuks,
mille läbi kannatas hümnuse armsus ja mõnu.

Hoopis isefuguse pildi sain keisri laulu laulmi-

sel mõni kuu enne ilmaõõda Inglisemaal Manches-
teris. Nagu iga aasta, olid siin ka seekord suured
wõiduratsutamised toimepandud, kuhu inglise spordi
ilm terwest linnast koku woolas. Et ilm wäga
ilus, oli osawõtjaid rohkesti ning pikad tribüned
ratsutamise platsi ees walendasid naisterahwaste
walgetest ning meesterahwaste kirjudest suweriie-
test. Seda pilti täiendasid weel jockeyde wärwi-
kad teha ja pääkatted, millede poolest inglismaa
wõiduajamistel rikas. Wõiduajamiste platsi taga
seisid pikad autode read, mis sõitjaid linnast wälja
toonud, ning hobuste tallide juures tehti wiima-
seid ettevalmistusi.

Kell hakkas kaks saama. Suhtumine oli mul
määratu pita waatajate tribüne kesktele koha wal-
mistanud. Tribune ise pattus oma rahwa merega
õige huvitawat ja waimustawat waadet. See
oli kui suurepäraline kirju lillekimp, mis mai uu
algul õitsema lõõnud.

Kui nüüd orkester wõiduajamiste awamise
tunni kätteõudmisel Inglise riigihümnust mängima
hakkas, tõusis kõik tribunel olem rahwas iseenesest
ilma mingi käsuta püsti ning kübarad wõeti wii-
binata pääst. Ning kõigel sellel ajal, kui orkester
„Good save the King“ helisid wälja ammutas,
seisiti aupaklikult palja pääga kuulates, ilma et
siin mingit fundimist näha oleks olnud. Paistis
wälja et riigilaulu ettetoomisel õige pühalikku ja
wiisakat torda peeti ning, et seda igaüks ise ilma
wälimise sunnita soowis ja jaks kaasa aitas.
Publikumil oli hümnuse wastu isesugune aufartus
ja seda lasti paista ilma fartmata, tagasihoidmata.
See oli täieline kontrast aasta enne jeda kuulnud
wene hümnusele.

IV.

Mis on hümnus?

Hümnus on waimustaw poesie, on tänu ja kiidu-
laul Jumalale oma kõige esialgsemas mõistes.
Pärastpoole heideti kiidu laulude nimetähendus
tõrwale ning neid nimeti oodaks. Ka oodad ülis-
tasid esiotša Jumala wägewust ja suurust, kuid,
juba 18-mal aastasajal lubasid luuletajad seda
tähendust endi töödes ka riigipäade ja muude täht-
sate isikute kohta tarwitada. Kõige ilusamad hüm-
nused on hebreu rahwal (Daaweti laulu raamat,)
kuid neist ei taha mahajäeda India luule (Rig-
weda). Meie Euroopa luule on alguse ja tõu-
saanud Greeka — Homeruse, Pindarfi ja Horaziuse
hümnuse kogudest. Nii on saksa luules hümnuste
kohta õige kindel mõiste walitsemas (Klopstocki—
Frühlingsfeier, Göthe-Prometeus, Mörkes'e — An
die Nacht, Strelley j. t. hümnused).

Kuid kõige hilisemal ajal on hümnus omale ka
mujal õige kindla tähenduse omandanud. Nii nime-
takse selle all enamiste üksi riigilaulu, mis kõi idel
riikidel olemas, nende kuju suuruse pääle waata-
mata. Ilma hümnuseta ei ole ühtegi uuenta aja
riiki olemas. Käesolew wenemaa wabariit ei
ole endale weel tänini oma enese hümnust soeta
osanud, on üffi läbi ajanud Prantsuse Marsellai-
sega ja Internatsionaliga, nagu sääl üleüldse
Prantsuse revolutsioni järele täperda aimati.

Riigi ja rahwaste hümnus sisaldab endas pää-
asjalikult selle asja ülihtust, mis rahwal omas
riigis kõige kallim, olgu see riigipää, riigitord,

maapind, jõgi, meri ehk mõni looduse osa. Nii juhib wanade rahwaste luule päikese kiitusele ja fiit leiame hümnuse algust, kui meie soowiks kirjuta hümnuse kohta ajaloolist ülewaadet.

Hümnuses leiab ülistust harilikult riigipää, selle all rahwas omal ajaloo käigul mõitudele ehk suurdele aegadele vastu läinud (Wene, Austria, Saksa, Daani, Inglise j. t.). Wäga tihti on just suured ajaloo astmed ja riigi meeste osawus hümnuste sündimiseks aluse pannud (Ühisriigid), siin awaldub end rahwa hing suurde wapustuste tagajärjena (Prantsuse revolutsioon), ülistab rahwas oma loodust (Bulgaaria), oma maad (Soome) j. n. e.

Rahwa ja kiriku muusika iseäraldustest hoolimata on hümnused enamiste kokku seatud kindlate muusika reeglite põhjal, ning mõned foraalide sarnased, dieti säält laenatud (Wene), mis pärast Wene kirjandus weel praegugi protestantismuse foraali wiisa hümnusteks nimetab.

Wäitsemad rahwad, kellel dieti ajalugu võimaluse mõtnud oma riika ja selle asutusi luua, kannawad rindus ometi kokkühoidmise tunnet ning igatsust oma saatust ise juhtida. Kõik on fiit legaalne, olgugi et enne maailma sõda Euroopa riikides juhtiwad jõud seda otsekui pelgasiid, wõd-rastasiid. Seft riigi asutust alataja tarwitades ja neid raskusi kannatades, mida nende asutuste kättejaamataus endaga kaasa tõi, pidi inimese tõutama alataja selle mõtte pääle, kuda seda asjata waewa fergenda. Ning loomulik ja foguni loogikalik oli fiin nähtus, et inimeses mõte tekib: küll on riigikaitse ja tema asutused hääd, waewa oleks aga mul wähem, kui see omas keeles

oleks kättesaadav. Praktilised võimalused on teine küsimus.

Pääle selle võrdleb uurim rahwa waim oma ja wõdraste waimu wara ning leiab peagi, mis teistel on ja temal puudub. Temas töötab wahetpidamata instinkt mitte maha jäeda suurepäralisest wõidujooksust, küll aga ette tötata.

Hümnuse ettekanne sünnib pühalikult ja suure wiisiliselt, see on awalik rahvusline wõi riikline usutunnistus, mida wälja üteldakse hulkade ees. Siin seisab kuulaja püsti ja paljastub päaga, nagu kirikus sellesama siulisel etteandel. Hümnuse ette toomine on ülendaw filmapilt, mida soowitakse kaswatamise otstarbeks hulkadele. See peab ifka ja uuesti meelde tuletama asju, mida rahwas kudagi unusta ei tohiks, mis nende poliitilise elu algus ja ots, millest äraripub kõik mis neil on. Hümnuses awaldub rahwa hing oma parema oja, see on palwe looja poole, appihüüd kõige kõrge- male.

Pääle ülemal nimetud rahvusliste püüete, tuleks weel täiendawalt nimeta, et wäiserahwad kellel puudub endal riikline korraldus, mitte üksi kätt ei siruta omast loomulikuist ja rikkumata tundest juhitud nende tarmiliste ajutuste ja nähtawate riigi organide järele, mis teistel olemas, waid et nad kaasa tundwad ja kaasa hõiskawad, kus hõiskamise põhjus olemas. Mitte üksi see hall kohustunne ei tanna riigiwõimu ülemal, mis meist igal päewal läbi käib, waid ka see tõstew palwe hoog, mis meid hümnuse etteandel finnitab. Hümnus peab alati finnitama seda tähtsamat eesmärki, mida filmast kunagi lasta ei tohi. Ning kui see eesmärk ununeb, riigi saatus dieti küsita-

waks saab. Wenemaa lüüasaamise ja lõpetamise ei wiinud läbi ilma sõda, waid selle lõpujäre, rewolutsoon, kus inimeste mõistetes kõik segamini, mida ülepää segamini wõtata wõib.

— Euroopa riikide ja rahwaste hümnused on kõik loodud teise järgu luuletajate ja komponistide poolt, pääle Austria riigi oma, mis loodud Joosep Haident, seega muusika ilmas ühest kõige filmapaistwamast iikust. Kuid see teisejärguliste heliloojate wõidule pääsemine, selle minewikku wast ei tuntagi on üleüldine nähtus. Mitmed hümnused pole kaugelegi omaks otstarbeks komponeeritud, nad on selleks saanud pikemal liginemisel rahwaga, on hümnuseks wastu wõetud oma kookulawamise tõttu rahwaliikmete hinge ilmaga. On ju tihti mitmed laulud palju ilusama siisuga, kui rahwahümnus, mis harilikult õige lihtne ja efektita. Nii on Euroopa rahwastel kõigil pääle hümnuste palju ilusamad muusika palad rahwa suus, kuid kõik see ei tõrju hümnusi wälja nende seisukohalt. Sest hümnustel on harilikult oma lähedane tutwus rahwaga, oma minewik ja seda pole enam kerge maha kustuta.

Gesti hümnuse kohta peab eraldi tõendama, et siin wäga kergesti mõni muu praeguse ajemele siise toodud saada oleks wõidud, kuna see nüüd enam wõimalik pole. Nii oli rahwuslise ärkamise aja päewil wäga moodis laulda: „Gesti pojad edasi!“ Ning praegune, ehk küll juba siis olemas, ei wõitnud kunagi seda populariteeti, mis esimene. Alles Gesti seltsielu õitsema hakamisel läks moodi Gesti hümnus ja on seda ka seks jäänud. Nii kroonib end meie hümnus ise, wõidab aeg ajalt enam ja enam maad ning nüüd ei wõi enam

küsimust ollagi, kas see wõi teine, waid üksi see. See pikk kannatuste ja hädade rida, mida hümnus kannatanud, need arwad aga kallid filmapilgud, mida tema ettekanne meile annud, on põhjuselks küllalt, et meie selle ja mitte mõne muu juurde peetama jääme.

Gesti hümnuse loomisel on töös olnud kõige tähtsam Põhjamaa luuletaja, parem Soome komposist ja meie oma populäärsen kirjanik. Pääle hümnuse on need nimed, Runeberg, Pacius, Jannsen, muusika ilmale nii palju warandusi andnud, et meie seda kudagi unusta ei suuda. Laulul: „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ on oma pikk ja õige õpetlik ajalugu ning ta on üks rändawatest lauludest Põhjamaa rahwaste seas, nagu seda rändamise käiku palju wanema luule kohta uurimine ammugi kindlaks teinud. Si ole jellepärast ime, et mitmest keelest läbirännates sijuliselt eesti keelset laulu Rootsi keelse, Värt Land'i kõrwale seades ühte enam teisega wõrreldaja ei wõi, rännates on laul nii muutunud. Kuid üks asi on mõlemil, nii Rootsi kui Gesti keeles, samaks jäänud: püüe ja siht kuulaja isamaalset tunnet tegewusse ärata.

V.

Gesti hümnuse ejiisa, Värt Land'i looja, Johann Ludwig Runeberg, kuulus Rootsi kirjanik, sündis 5. weebr. 1804. a. Pietesaaris laewakapteni pojana, käis koolis Waasas ja hakas juba siin luuletama.

Kirjandusline ja luuleline tegemus ei kattunud ka Turu ülikoolis ega pärast seda Saarijärve kodu-
kooliõpetaja ametit pidades. Kuid dieti hoosje sai
luuletaja Borgos gümnaasiumi kooliõpetaja ametis
1837–1857, kus ta selle tõttu profesori nimegi
omandas. Surnud 6-mail 1877 ja maetud Por-
wos. Runebergi tööd on roostfi keelelised aga
Soome waimu ja sisulised, ning Runeberg on
kõige kuulsam luuletaja, keda Soomemaa ülepea
kannud ja omaks nimetab. Runebergi liirikalist
luulekogud ilmusid 1830, 1833, 1843, epikalised
(Perro haud) 1831, Jahilised 1832. Euroopa luu-
leilmas tõi Runeberg rhetorikas uued waated,
mis talle jäädama seisukoha kindlustab. „Bärt
Land“ ilmus kõige enne Wanriiki Stoolin tarinais
ja lagunes õige pea üle maa laiali, nii et teda
warsti Gestiist leida wõis. Runebergi töösid tõlki-
sid Soome keelde P. Cajander, J. Krohn, R. Suo-
malainen, B. F. Godenhjelm, Tuokko Elöör ning
G. Avellan. Neist on Cajanderi tõlge kõige täht-
sam ja kordaläinun, olgugi et laul mitmed ilmu-
nud tõlked läbiteinud. Runebergi suurde luuleliste
teenuste tõttu nimetadi Helsingi juurem esplanaade
Runebergi puiesteeks ning siin festel seisab luuletaja
ausammas, ausamba all pääskiri „Bärt Land“,
mille tänu dieti ausamba panejaid nende tööl taga
sihutanud. Rahtlemata on „Bärt Land“ Porwos
sündinud, wiist 6 salmi juuruses. Soomekeelses
tõlkes tarwitakse hünnusena 1, 2 ja wiimast salmi.
Wõiks armata, et laul mõnda aega enne käsitir-
jas laiali lagunes. Seit Waanriiki Stoolin tari-
nad ilmusid 1862, kuna laulu enmast juba Pa-
ciuse poolt ta oma loodud wiisil 1848 awalikult
ette kanti, niikaugale ulatawad meie Gesti teated.

Fredrik Pacius, sündinud Hamburgis 1809, surinud Helsingis 27. detf. 1890. Oli enim Stockholmis kuninglik kontsertmeister, aga juba 25 aastafelt Helsingi ülikooli muusika õpetaja. Pacius on Soome muusika ilmas sedasama, mis Runeberg luule ilmas, tema tööde suurepäraline ilu on need teinud kõige lugupeetavamateks paladeks meilgi. Cestis. Pacius'e püüetus aga on tema isamaaliste laulude viiñides, mida Soome muusika raudwarana mitu olemas. Wiis Runebergi „Bärt Landi“ (Soome Maamme) sõnadele loodi Paciusest 1848. aastal ning kanti ette samal aastal 13-mal mail Üliõpilaste seltsi pidul Soome tähtsama ja parema Üliõpilaste laulukoori poolt, kelle dirigendiks sellel ajal Pacius ise oli.

Hümnuse Cestimaale tooja ja tõlkija J. W. Jannsen, sündis 1819. Wana-Wändra wesiwesi mõldri pojana, oli Wändras kōster, Pärnus Ülejõe kooliõpetaja, Tartus ajakirjanik ja suri 1890 aastal. Maetud Tartu-Maarja surmuaiale, kuhu tänulik Wanemuise selts auusamba ülesseadnud.

Rahwahümnuse taolist laulu ei leidnud kellegi muu silma seletus, kui selle isiku oma, kelle nägemine rahmuslise prisma läbi teritud, kes kaasa elas esimesed Cesti ärkamise aastad, kes neid fogni ise sünnitanud. Mees, kes Cesti nime esimesena awalikult ja seega ametlikult tarwitama hakkas, kes oma päwapildi tuntud lausega: „Cestimees! jää igas riides ja iga nime all Cestimeheks, siis oled aus mees oma rahwa ees,“ pidi peagi nägema, mis soomlastel oli ja mis meil puudus, pidi seda puudust tundma ja omal jõul rahwale edasi anda katsuma.

Jannsen oli selleaegsete inimestega wõrreldes

muusikaliselt hästi haritud inimene, oli luuletaja ja komponist ühtlasi, oli dieti esimene suurem ja tugevam Eesti luuletaja. Tema tööd Eesti luulepöällul on nii suured ja laialised, et nende mõju alles nüüd nähtawale tulema peab. Endine köster, pärastine koorijuht, wiimaks laulupidu juhataja, see oli filmapaistem isik muusika wäljal üldse. Jannsen oli ajalehes muusika tundmise hääks fihutustööd tehes juba Pärnu Postimehes 1857 aastal selges ja sulawas rahwafeeles ära tähendanud, mis selleaegne inimene laulust oodata mõis, kuida ta muusikat ülepea mõistis ning kui hästi ta seda rahwale edasi andis. „Laul on üks wägga kallis Jummalala lodud assti, mis igga innimese lefel fogguni putomp ja kiwmitüff rindus ei olle, ifka rõmo ja melehead teeb. Kes laulda tahhaks, agga lauldud ei sa, on üks waene inimene, agga kes lauldud sab ja laulda ei tahha, on üks tuim tomp ja tühhipaljas.“ P. P. 1857.

1860. aastal pääjis Eesti laulif trüffi ning 1862 Eesti laulifu wiisi raamat. Esimesel puudub laul ise, teises tema wiis. Küll teatas Jannsen P. Postimehele 1857. aastal nr. 14, et „ühel mehhel hea kahl laule, (ligi 500) kous on ja kes ka trüffi üles pannud, mis jubba trüffitud oleks, kui rahha foppiku nappos tööd taggasti ei hoiaks.“ Et Jannsen 1863. aastal enne jõulu Tartu kolis, wõib arvata, et ta weel hümnuse pääle ei tulnud. Nii peab laulu toomine 1863—1869. aasta wahel sündinud olema. Jannseni tutvusest soomlastega tema Pärnus olemise ajal ei tea meie midagi, see juhtus hiljem Tartus, kuid sellel ajal oli Jannseni waim juba ammugi nende kõrguste ligi wälja jõudmas, mis rahwahümnuse kätte saamiseks sünnis.

Ei ole sugugi ime, et sarnane päevalaul nagu seda „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ just uskliku mehe sulest pidi ilmuma, kellel rindus tõsine jumalafartus ja kes ise selle palve sisse uskus. Jaanseni rohkearvuline waimuliku laulude fogu tunnistab enam kui keegi muu nähtus, kui palawalt luuletaja wälja üteldud sõnadele kaasa tundis. Muudugi on siin lühidalt ära tuntud, mis palwe ülepää kodumaa eest kokkumõdetult ära wõib ütelda. Ei olnud meil ju sellel ajal enda soost riigivalitjust, ei selle korralduft, mis teistes hümnustes siifuna olemas, meie pidime jumalat paluma selle maalapikese eest, kus meie rahwa tüwe ajumas, kus leiba küll ja wett. Jumal pidi ärahoidma need hädad, mis meie rahwa kändu juurtega wäljakisku ähwardanud.

VI.

1866. aastal reisis Jaansen Tartust juwel Soome, wiibis sääl lühemat aega, oli tagasi tulles oma reisuft wäga waimustud ja kirjutas sellest lehes pikalt ja laialt. Jaanseni ei osanud soomekeelt, kuid hakkas seda ometi õppima, ehk küll ise kaugele ei saanud. Nähtawaste on „Maamme“ sõnad keegi teine Jaanseniile ette lugenud, sest eesti keeles olevast kolmest jalmist on ainus esimene sõnasõnaline ja enam ehk wähem kohta käidaw tõlge, teine tuletab seda waewalt siisu poolest meele, kuna kolmas täitsa uus, Jaanseni oma jünmitus.

on, millel ei Soome, ega Rootsi keelsete alguskirjadega midagi ühist pole.

Pärast soome reisi on Jannsen Wanemuises mitu korda Dr. Kreuzwaldiga nii Eesti lippude wärwide kui ka nende soome asjade kohta kõnelenud, mis soomel jellel ajal iseriigina olemas. (Soomel olid jellel ajal oma sõjawägi ja riigiasutused puutumata ning segamata töötamas). Nii ei ole õige, nagu mõnel pool kõneldakse, et Eesti lipu wärwid Eesti üliõpilaste ringkonnas alguse saanud. Soome reisi üle olnud Jannsen väga rahul ning kõnelenud sellest alati hääl meelel. Sellest siis ka tuli, et 1869. aastal esimesele laulupidule, külaliseks soome magistrid, Aspelin ja Swan sõitsid, kes Jannseni perekonnas lahtet wastuwõtmist leidnud; reisule oli isiklik tutvus eelkainud.

Pärnus Jannsen ülepää laulik ei olnud, vähemast ei ole tema luuletustel jellel ajal seda jõudu ja hoogu, mis Tartusse asudes. Ülikooli linna õht mõjus palju harivamalt, kui wäike rannalinn Riia lahe põhjapoolses otsas. Jannseni püüe rahwast ärata ja walgusta tuli Soomest, kus jellel ajal ärkamise õhin otse õhus lehwimas. Kuigi saksa haridus suur ja tõmbaw, jellel puudus ometi ärkamise hoog, mis unise rahwa üles oleks raputanud.

Paljude hümnuuste juures on wana nähtus, et nende loomisel waewalt wõidi ette näha seda wõidukäiku, mis saatujena laulu ees ootamas. See hakkas eluõigust nõudma iseenesest, wähest teiste eeskujul ning uuemal ajal. Ennemalt, weel 18 aastajal, ei olnud paljudes riikides riigilaulu laulmine ülepää moodis, ei tehtud seda ei pidudel,

ei koosolekutel, ei olnud neid endid olemas. See hiilgam esitus oli alles olemata, seda ei tuntud, seda ei nõutud, seda ei osatud veel aimata. Mitmete hümnuste juurdes puuduvad loojad üleüldse ja wene hümnuse sõnade juurdes waielbakse veel praegu, kes nende meister olla, Schukowski wõi Lwow, olgugi et hümnus ise veel kuigi wana ei ole.

Jannsen ei armastanud mitte lugu otsast otsani ära tõlkida, see ei olnud ülepää tema juurdes moeks ning luulekeele peensuse juurdes on see tihti wõimata. Temale oli sellest küllalt, kui ta mõne wõõrakeelse laulu otsast otsani äratuulab ja selle esimestest sõnadest aru sai. Ning otselohesl meele üteldi siis ka ära, mis siin teada oli ja kui palju hing seda lubas. Muudugi muudeti laulu siju Gesti kohaselt, Gesti hinge taoliselt ümber, ning nii on pääle teiste hulga ajalikeude laulude „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ nagu kogemata ilmale tekinud. Laulust õhkub wälja sügaw armastus oma kodumaa wastu, kuna ju kõik sellel pinnal elame ning see meie olemise ülepää wõimalikuks teeb. Jannsen pani suurt rõhku luulekeele ja ladususe pääle ja nõudis et laul peab olema file ja ühtlane, wõõraste mõtete wäljendamist ei nõua ta nii hoolega. Nii on meie hümnus soome omaga waewalt tuntaw, ning kui wiis täielist ühtlust ei tunnistaks, wõiks selle kui algupäralise pääle maadata.

Jannsen oli suur isamaaline, peab kodumaad ülekõige kalliks ning elab kaasa tema waludele ja muredele, wõtab osa tema saatusest ja elukäigust. Oma edaspidise tähtsuse poolest on see laul üks suurematest, mida Jannsen loonud. Ülepää ei lu-

banud Jannseni pietät isamaad unusta, sest kõrge riigivalitsus oli temal alati esimesel kohal, mida õige selgelt patriotilik laul: „Nüüd üles wene alamad!“ tunnistab. Waewalt juudetakse kufagil enam keisri isikut ülistata.

Jannsen oli pääle luule ka suur riigipäädade auustaja, mida tema juttude siju kõneleb; see armastab väga kuninga kodades ümber rännata. Kuid meie revolutsioni ajal segamine wiisatud mõttel on ülepää raske arusaada sellest mõttemiisist, milles Jannsen sellel ajal wiibis, kus riikide kord ülepää kindel, kus luuletajate ja ajakirjanikude mõte tihti riigipäädade ümber hõljus.

Jannsen mõistis selle nime all, isamaa, kõigepäält riiki, selle kaitse all meie elame, ning sellest meie saatus ära ripub. Nii on sijuliselt „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ ülistus sellele riigile, selle alla meie kuuldume, selle maa meid kannab ja kaitseb, ning sellest pole enam paremat ja armsamat olemas. See isamaa pind, on mind sünnitanud, mind kaswatanud, mis pärast teda tänama peame, teda aitama ja toetama kohustud oleme, wõtku ta iganes ette, mis tahte, nii kõneleb laul. Wiimane salm lõpeb suurepäralise palmega isamaa eest, mis pärast ka selle mõte selge ja sütitaw. Wiis on rõõmsam ja elavam kui naabriwahwaste hümnustel, mis tihti koraalidele jarnased.

Isamaa tunne on väga peene asi, see ei jää õrnuse poolest teistest tunnetest kuigi palju maha. Sellepärast wõiks küll läbikaalumise alla wõtta, kui kohane isamaa mõiste hümnuses ülistamise jaoks on ning kas ülistamiseks ei leidu midagi sündsamat ja kohasemat. See mõte on põhjendud alamal olewa wäite läbi.

Jannseni aegje mõiste läbi on isamaaks riigiwalitsus, mille all olewate maade hulka meie kuulume, ning kus meile teatud koht ja ase kätte juhitud. Igauks riigiwalitsus püüab riigialamates arwamiist ärata, nagu oleks tema see kõige parem maailmas, nagu oleks tema jumalast antud ning nagu oleks temal üksi alamate wastu häätahtlikkus. Seda waadet pannakse maksma ka siis, kui maa ja rahwas ilma õigusega, riigile jõdamaaks, kui rahwa ja maa kultuuras õige pisut (ehk ei sugugi) andmeid, mis riigi otsekohestele püüetele wastais. Wäga piltlikku näitust pakub jeks õhtueuroopa kultuuriline Baltimaa, mis oma iselaadi poolest wene tsaaririigiga õige mehanikalikku ühendust eitas, sellest hoolimata aga panslawismuse rõhumist raskesti kandma pidi.

Isamaa eest palwetades kujutame omale ifka ette riiki mille kestmus jäädaw ja igawene, mis meile põline oleks ja mille kaotus meile parandamata õnnetuseks. Palwe on sügawa tunde awaldus, usulisel alusel, mida inimene wahetama ei peats, et mitte hingelist kriisist elule kutsuda, nagu seda Baltimaale uute uskude sissetoomise kurwad tagajärjed küll tõendawad. Profelitismus ei ole kunagi kiidetud, niisama ei ole üleminek lubatud inimese waimus, wiimase arenemine sündigu ifka ühes sibilis ja jäägu tema murdmine ettewõtmata.

Riigi walitsuse wahetusel tehakse kõif see hingeline ühesihiline kaswatus tühjaks, mis teeb inimese tugewaks ja wäärtuslikuks ja mida ta aastakümnete jooksul paludes lootnud. Tema isamaa on kadunud, kuid jäänud on tale k o d u m a a, see pind, mis teda kannab ja mille muru teda fordatab.

See faotus ei jae inimese pääle mõjuta, tal on väga sügawad ja kaugele ulatamad tagajärjed. Kodaniku waimuilm jaab sifemiselt otsekui lõhes- tud, tema mõttemiis katkestud, tema leiab et asi, mida ta austas, austamise wäärt ei ole, on ju see alla jääja, on kaotaja.

Kui ilma sõda 1914. a. lahti puhkes, kirjutas Wenemaa Siseministerium Gw. Lutheruseusu kindral konsistoriumile jalakirjas ette, saattu see wenemaa lutheruse usu koguduste õpetajatele uus kiriku amet- lit eespalwe wõidusaamise üle sõjas. Palwes kästi kindral konsistoriumi õpetajate tähelepa- nemist selle pääle juhtida, et Euroopa sõda We- nemaale wastutahtmist kaela määritud on ja et Su- mal aitaks seda Wenemaale wõidurikkalt lõpeta. Panslawistide tähe all alatud sõda wõttis algu- sest pääle kesfriifide diplomaatia ja riigipäade wastu nii õelad ja kirikiuslikud wormid, et selle määra- misel õige nimegi puudub. Saksamaal kuulutadi alguses awalikult, et sõda neile kaela sunnitud ning kui Wenemaal see põhjusemõte hiljem teatawaks saanud, pöördi selle teraw ots kesfriifide wastu.

Mis pidid tegema Baltimaa waimulikud? Nad olid hingeliselt langenud kõige kurwemasse seis- korda. Nemad pidid palwetama panslawismuse kasuks, kes Saksamaa ja üleüldse protestan- tismuse häwitamise pääle wälja läks. Nemad pi- did raiuma puu oksa, mille pääl nad ise istumas ja pidid tegema seda hirmuga, sest otse samal ajal andis Siseministerium kuberneridele samasifulise jalakirja, milles ette pandi kõwasti selle üle järele waadata, et kindralkonsistoriumi poolt ettekirjutud palwe sifu tõesti ka ettekantud peaks saama ning kui see mitte ei jõnni, jalamaid tea-

tada. Et Siseministerium ei naljatamud, näitab see masseline õpetajate maalt väljasaatmine, mis kunagi nii suur pole olnud, kui ilmaõdja päivil.

Ning nii palusid õpetajad igal pühapäeval: „aita armas Jumal meile kaelasunnituid sõda wõidurikkalt lõpeta!“ Kuda kihwatas inimese hing, kui wõidurikka lõpu asemel pärast raskest kaotust jaksu wäed weebruaris 1918. igal pool sisse maršisid?

Nii sumiti usklik palwetaja Jumala tahtmise wastu töötama ning inimese hinge kohta on see igatahes lubamata ja andeksandmata nähtus. Mjaloo kohus on wäga wali ja armuta ning seda peaks edaspidi need teadma, selle kätte maa ja rahwa juhtimine usaldud. Ükski hingeline efsitus ei jae ta sumata ja wäga trehwawalt wastab selle kohta Eesti wanaõna: „Ülekohus ei seisja kottis!“

Nõndasama nagu usklik paludes Jumalat endale igawesena ette kujutab, nõndasama soowib palwetaja oma paluwale asjale igawest wäärtust, jäädawat püsivust. Palwetamisel, iseäranis awalikult, peab nähtawale tulema waatepunkt, et palutaw asi ka tõesti palumise wäärt. Iseäranis maksab see tänupalwete kohta, mida mitmesugustel poliitilistel ja riiklistel juhtumistel peetakse ning mis õige tihti tühjaks lähewad.

Mis sugust isamaad Jannsen laulu luues mõistis? Baltimaa üle on nii palju isandaid olnud ja meie maa niipaljude isamaade külge kuulunud. Kuid minewikku siin ometi ei mõistetud. Wõi käesolewal ajal Wenemaad?

Jannsen ise wenemaal ei reisinud ja wenekeelt ei osanud. Nii ei wõinud temal sügawaid teadmisi olla wene hinge äärmustest ning wene rahwuslike jõu suuruselt. Päälegi ei lõõnud wene rah-

wuoline tunne weel nii fuuri laeneid, fui mõni aeg hiljem, kus nende wirtendus ka Läänemeremaadele ulatas ning siin tuntud reformid elule kutsus. Wenemaal olid päälegi sellel ajal hoopis isesugused ülesanded käsil: talurahwa wabastamine j. t. mis kõik jöu endale pärisid. Meie enda kodumaa läks sellel ajal just ärkamise aastatele wastu ning õhus heljus juba nägemata see tunne, mis 1869. aasta laulupidu näol omale awaldaja sai.

Wõimalik ei ole järeleuurida, kuida seisab wiimane rida hümmuse teises salmis. Mõnel pool seisab siin sõna isamaa, mõnel pool kodumaa. Kas on wiimane sõna kogemata sisesestattund, wõi juba Jannsenist enesest nii luuletud. Kumb on õigem? Pruugitawad on nad mõlemad ning päälegi üsna tihti.

Sõnade seas ringi waadates ei ole nende mõistmiseks paljast waatest küllalt, waja on aru saada luuletaja hingest. Mõlemad sõnad, isamaa ja kodumaa olid olemas, muidugi seega ka nende tähendused. Jannsen, ega keegi teine, ei osanud kodumaad ilma isamaata ometi mitte ette kujuta, need mõlemad olid üksteisega seotud, peaaegu üks mõiste. Isamaad üteldes pidi see ka kodumaad tähendama.

VII.

Pääle juure hulga waimulikfude laulude, mis „Sioni laulu fandles“ (3 jagu) ja „Sioni ohwri altaris“ (2 jagu) ilmusid, andis Jannsen wälja 1860. a. „Cesti lauliku“ mis 125 laulu sisaldas.

Mõni aasta hiljem ilmus jellesama meistri poolt „Gesti lauliku wiisi raamat.“ Mõlemad raamatud on rahwa muusika arenemises otse põhjapanewa väärtusega ning terwed aastakümned ammutadi siit muusika ja laulu algteadmisi. Kuid nimetud laul puudub neist mõlemist. See ei olnud weel ilmale sündinud ning meie leiame teda esimest korda esimese Gesti laulupidu nootides 1869. aastal, millel kõigist laulupidudest kõige sügavam ja mõuavam väärtus ning mis Gesti ärkamise ajas nurgakiviiks sai.

Esimene Gesti laulupidu peeti 17.—21. juunil 1869. a. Tartu „Vanemuise“ ajas Gesti rahwa 50 aastase wabastuse mälestuseks ära. Pidujuhatajad J. W. Jannsen ja Säbelmann seadid programmi kofku ja walisid laulud wälja. Laulud ise ühes wiisidega on enamasti kõik Jannseni enese poolt juubeli piduks eesti keelde seatud, osalt ka ennem Gesti laulikus ilmunud. Programm lanhes 3. jalku, igas jaos 5 laulu. 1. ja 3. jagu juhataas Säbelmann, keskmiist — Jannsen ise. Kooride juhatus oli nii seatud, et igal juhatajal oma enese Gesti keelde seatud laulud juhata tulid. „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ seisab siin 9-dal kohal ja hümnuse tähendust temal weel pole, see sai selgetks alles hiljemal ajal. Kas selle laulu asendus meelega wõi kogemata programmi kesktele juhatus, ei tea ütelda. Esimesed Gesti laulupidu tege-lased, isegi pidu luba üks nõutajatest, protoierei M. Suigusaar, (surnud Pärnus 1916.) ei teadnud selle kohta jutuaajamisel midagi ütelda. Wiist ei osanud rahwas sellel ajal weel hümnuse mõistest ja tema kasmatawast tähtsusest aru saada ning jäeti sellepärast küsimus tulewaste aegade jaoks lahtiseks.

19. juunil (teisel pidupäeval) oli programm järgmine:

- 1) Nüüd rõõmu päew on täes (Kreuzer).
- 2) Gesti wennad laulgem rõõmsast (Stinz).
- 3) Oh mets, ju halja oksadega (Häfer).
- 4) Mis hülgab weel õhtul jääl mäe pääl (C. Kreuzer).
- 5) Kewade laul (Mendelsohn).
- 6) Suur rõõmu päew on tulnud (Zwysfig).
- 7) Kui ju jõed rõõmsast jookswad (Häfer).
- 8) Tere nüüd ja kallis päew (Mendelsohn).
- 9) Mu isamaa mu õnn ja rõõm (Pacius).
- 10) Mu meeles seisab alati (Collan).
- 11) Kui meie waim siin limu tiivul (Kalliwoda).
- 12) Õhtu kellad (Abt).
- 13) Mu isamaa on minu arm (Kunileid, sõnad Koidula).
- 14) Sind jurmani (Kunileid, sõnad Koidula).
- 15) Keisri laul (Zwow).

Gesti hümmusel puudub siin tema õige koht, tema on teiste wahel alandlikult ootamas, et pisut hiljem jeda wõitlust algada, mis temale pärisosa fätte andis.

Kuid laulupidul oli sellest hoolimata juurepäraline mõju, ta oli rahvuslist tunnet määratu suuresel wiisil äratanud, see ulatas kaugele. Kõik siin lauldud laulud olid pärastpoole rahwa lauluks jaanud, on jeda weel praegu ning pole sugugi ime, et nende keskelt hümmus wälja pidi kaswama. Tänu laulupidu sai Gesti ärkamise aja hällipühaks ning ulataski juba hingeliselt nende tippude ja latwade juurde, mis iga rahwa hinge ja jõu awalduisel ilmjiks tulewad.

Negamööda hakkab laul ifka enam ja enam lugupidamisest võitma, hümnus hakkab oma teekäiku.

Lauluga pole kunagi ei tea, mis toonitud, ei tea mis püütud, küll on temaga armastust kodumaa vastu üles näidata tahetud. Missugune arusaamatus ning missugune jõledus oleks see, kui teegi vihikaks emat sellepärast, kui see oma last armastab. Ja ometi ei ole teatud hümnus midagi muud, kui sümpatia avaldus oma enese töö, oma enese kodu vastu. Laulu edaspidine käekäik näitab, et meie seda ometi ei tohtinud. Meiega käidi ümber kui hobusega, kelle tööd ja sõitmist küll armastaks ja kasutaks, kuid kelle hirmumist ei sallita. Meie kohustusi riigile võeti küll vastu, kuid midagi muud meile anda ei tahetud.

Hümnuse nime pääle pretendeerivad väga paljud laulud, nagu see ka loomulik on. Kes ei tahaks mitte olla riigipää, olgu kas üks päevgi? Hümnuse nime teeb luuletaja suremataks ja igavesti elaks küll maailmas igaüks. Tõmbavamat ainet on varwalt leida ning pole sellepärast see püüdmine sugugi ime. Kuid kõik riitmel ajal sündinud luuletööd peavad maad andma ometi ühele ning seda alamal olevate põhjuste pärast.

Hümnus peab kõige selgemalt rahva elulised huvid välja ütleva, peab tabama kõige rutemalt rahva õrnu tundeid, peab kõige otsekohesemalt rahva püüded ja igatsused ära märkima. Hümnus peab pidulikul ja toredal kujul seda kokkuvõtetutt ettetooma, mis riigi kodaniku või rahvaliidme rindus pakitsemas, ta peab kehastama seda pühalikku mõtet ja arusaamist, mida inimesel oma enese riigiorra ehk rahvaforralduse kohta olemas.

Hümnusel tuleb trehmvavalt ära tähenda see tunne, mis inimesel õige kodusem ja omasem, kõige ligem ja armsam. See ülesanne on üldse õige ränk ning harilikult ei kannata seda välja üksigi laul. Ujutised olud, kuhu rahvas sattub (venemaa revolutsioon), mis rinnalastele ja harimata massedele dieti nõiduvad olla võivad, sünnitavad vastukaja kunsti ja luule ilma, kuid need ei ulata üle aegadeist ja oludeist; nende auuseisukohast ei ole juttugi.

Laulust saab hümnus, kui ta rahwaga kaasa elab selle mured ja walud, tema hääd ja kurwad filmapilgud, tema rõõmud ja kurvastused, kes rahwa kaaslasteks jääb truu seltsilisena kõigil aeguil. Rahvas hakkab ise omale hümnust kasvatama, nagu ta omale tajapihi luuletades eposed, terwed luulewarad, loonud on. Hümnus peab rahwa waimlise liikumisega kaasas käima ning nii tema lugupidamise võitma. See on loomulik ja õige tee ja mitmel pool on see nii sündinud. Ka Eesti hümnus on sama teed tarwitanud. Si ole ju muidu seletaw see nähtus, et riikide hümnuste loojateks tihti komponistid, kelle teenused muusika põllul muidu üldse wäikesed ja tähtsusetad. Mitmete filmapaistwate hümnuste komponistid on tundmata, ehk nende loojate üle waieldakse. Üksi wene rahwa laulu sündimine sündis õige wene iseloomule wastawal kujul: 1833. aastal käis Keiser Nikolai I. wäljamaal ning oli jääl õhtu euroopa hümnusti tundma õppinud. Tagasi tulles käskis ta koraalfestri ja koraaliriku koori juhti Swowi wenenemaale hümnust „teha“, misjuguise käsu sõnakuulelik dirigent täitis. Laul kanti 23. now. 1833 keisri hoo- wikoori ja orkestri poolt keisrile ette ning leidis

häätskiitmist. 4. detf. 1833. ilmus keiserlik ufas, mis hümnuse ära määras ning seda sõjawäes tarvitujele wõtta käsksis.

VIII.

Meie hümnuse sarnadus Soome omaga ei wähenda sugugi tema tähtsust, ei ole see ju sugugi esimene ford, kus ühesugune riigilaul kahel maal maksew (Inglis-Saksa). Pääasi on, kui ta oma ilu läbi midagi ülendawat anda juudab ja ajakohajelt rahwa nõuetele wastab. Rahwas wõib kõik faota, kuid tal on üks asi, mida ta ometi faota ei tohiks, see on pind tema jalge all. Gesti rahwa waim on kokku kaswanud Läänemere kaldaga ning jeda äraanda ei juuda meie ühegi hinna eest

Pärast esimest laulupidu läks weel mõni aeg mööda, kuni hümnuse laulu tema tähenduse kohajelt tarwitama hakati. Suuremõjulise esimese laulupidu järele tuli 1870. Tartus II. laulupidu, kuid see oli kahwatu esimese kuju. Pidul walitses rufutud tuju ning Gesti ringkondades ei olnud enam ühtlast meelt. Kohe esimese laulupidu järele tõusis Gesti seltsielu tegelaste wahel wastuolu. Oppositioon tõendas ja kinnitas alati, et meie rahwa wabastuse mälestuseks juubeli tänu laulupidusid pidada ei maksa. Ka kaugele ulatawa filmaringiga Dr. F. Kreuzwald, kes muidu alati Gesti puuetele kaasa tundis, tõendas, et meie talupoegade wabastamises kõikide osaliste töö nii wäike, igapäewane ja tühine on, et selle eest kellegile tänu anda ei tule, tänu ei ole siin keegi ärateeninud.

Sellest seisukohast hinnipidades ei olnud Kreuzwald ka Gesti Aleks. kooli asja poole hoidja, ütles igaford tõtt ning sünnitas sellega iseäranis jääpool fibedust, kes hääl meelel tänu wastu oleks wõtnud, tulgu see kelle poolt tahes, olgu see teenitud ehk mitte.

Järgmine Gesti laulupidu, mis 1880. aastal Tallinna Kadriorus Lutheri aias ära peeti, lõppes õige waimustud meeleolus, tõrwikute ja bengali tule walgel lauldi mituforda wene rahwa hümnust, kuid kõik kirjeldused a mälestused, mis jita ulatawad, ei tea Gesti hümnuse laulmisest kõnelda. Võib olla, et jeda lauldi, võib olla ka mitte, wanemate inimeste mälestuses hakab asi ununema ning teda ei ole enam võimalik minewiku tolmust alt wälja kiskuda. Selleaegsed wenes-tajad kubernerid, würst Schachowskoi Tallinnas ja Sinowjew Riias, näisid Gesti püüdeid otsekui toetawat, kuid see ainult näitas nii olemat. Sieti oli nende lõpu siht maharõhuda kõik see, mis otse wene asi ei olnud. Et selle sihiga riigi wõim wii-mase kui klasjiga wastuolusse ja tülli oleks sattunud, selleks otfis kuberner tuge ning wähe arenenud Tallinna Gesti seltsfond näis jeda otsekui teadmata andwat.

Hümnuse käre äiguist on teada, et teda aga igal pool koolides, kui ilusat Gesti laulu õpetud. Mitmed wanemad selleaegsed kooliõpetajad tõendawad, et muusika armasta atel üleüldse l. Gesti tänu juubeli laulupidu laulud ei puudunud ning et neid kõiki hoolega koolides kätte õpetadi. „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ lagunes laiali erawiihil ning wajas jügawalt nende hinge, kelle jaoks ta määratud.

Meie Gesti rahwal paraada ei olnud, meil puudus awalik wõimalus oma laulu ilu, oma rahwuslist mõju, hiilgawalt ette tuua. Meil olid wõetud need mõjuwad publikumi kaswatuse abinõud, mis teistel olemas ning meile ei lubatud neid soeta. Meie pidime leppima selle waese ja wäetima ning kahetsemise wäärt osaga, mis pere-meest ja sulast meelde tuletab.

Meie elu walguš feltšidesse ja jüa fogus kofku jee Gestit ülesehitaja waim, mis tagasi tõrjutud teistel awaliku ülesastumise wäjadelt. Juhtiwat oša etendawad jüin Gesti kirjameeste feltš, Gesti Aleksandri fooli pääkomitee ning kui need kadunud lähed asi Gesti laulu ja muusika feltšide kätte, mis Wanemuise eeskujul pea igas fogumaa linnas elule tekkijid. Muusika feltšides just edendadi laulu ning jellepärast ei wõidud sääl laulmist keelata. Kuid 1890—1900. ei antud enam rahwusliste feltšide asutamiseks luba ning lauluseltšid ei leidnud kinnitust. Weneriigi jelleaegne politik läks wälja wälke-rahwaste otsekohesele surumisele ning asuta juu- deti weel ärilisi ettemõtteid ja häätegewaid feltša. Jüegi karstuse feltšide asutamiseks läkšid ajad enam ja enam kitsamaks. Wiimaks lahendajid suured liikumised 1905 a. feltšide asja üleüldse palju, olgugi et edaspidise feltšielu saatuse üle nii eht teijiti wõib waielda.

Meie waim, meie mõte, meie kunstgi otšis toetust ja kaastundmust feltšie'ust, sest muud kohta ega wõimalust meil ei olnud. Meie hinge ja selle tunde peensust ning terawust pidi erawiisiline arenemine feltšide kaudu püsti hoidma. Wuidugi pidi rahwustunne jüin jõe ja jüititaw seisma ning läinud aastajaja lõpu pääle waadates näeme jüit mit-

meid juhtumisi, mis õieti werstasambatena meie ühiselu äratähendamad.

Roosolekud, kus neid peeti, kandsid endas alati diget riigialama märki, neid alustadi tihti wene hümnusega. Administratiivne wõim, mis igal pool separatismust nägi, oli wale seisukohal. Wenemaa lagunemine suure revolutsiooni kaudu 1917. a. näitas päewaselgelt, misjuguise andewaesusega wenemaa riigiwõim wäikerahwaste üle walitsenud oli. Saatuslikul filmapilgul olid kõik rõhutatud rahwad endisele peremehele ühemeelsekselt selga pööramas.

Wiimase paari üinne aasta jookkul, nõndanime- tud weneestamise ajajärgul, on Eesti rahwusline waim, Eesti rahmustunne rasket katsumise aega läbi elanud. Minewiku kirjeldajad tunnistawad seda kõige tumedamaks ja kurwemaks jurumise ajaks, kus Eesti kirjameeste selts kinnipandud, kus laulupidude luba suure waewaga saadud, kus kõigi aateliste püüete juurdes rahwa juhtidel lõppude lõpuks ometi käed tühjad. Rahwas ja rahwusline mõte fोगus wiimaks seltsidesse, mille otsekohene eesmärk jugugi rahwus ei olnud, waid hoopis teine; need olid karskuse seltsid. Wäga kitsa tegewuse juurdes wõis ometi siin midagi korda saata, olgugi see eduteel lufesamm.

Juba warakult hakas administratsioon ülemal nimetatud laulu wastu waenukäiku. Wene riigiwõim näitas, et tema kõik on ja teised mitte midagi. Rahwuslises mõttes oli keisrite wiimane ajajärg wenemaa muulastele esimese käsu sarnane: Mina, slaawlane, olen minu Jumal ja sul ei pea teisi olema minu kõrwas! Wenemaa riigiwõimu seisukoht näitas wälja, et üksi wenelastel, üksi riigil, hüm-

nus on, teistel ei tohi seda olla. Ometi nimetadi wene hünnuist ametlikult wene natsionaal hünnuseks, mitte keisri ehk riigi lauluks, nagu seda tihti Eesti keeles tehtud. Wene rahwusline asi pidi wastuwõetaw olema kõigile. Niisama oli lugu ka wene natsionaal kolmewärwilise lipuga. Wiimase kohta leidub „Kuritegude eest hoidmise“ seaduses § 129 (Уставъ предупрежденіи и пресѣченіи преступленіи), mille järele majade ehtimine riigipühadel ja pidulikudel juhtumistel üksi wene kolmewärwilise lipuga lubataw on.

1891 ja 1894 Tartus ära peetud laulupidud ei andnud seda rahwuslist jädet, mis neist loota oleks mõinud. Selle põhjused olid mitmesugused. Sõna rahmus ei olnud enam nii meeldiw ja talupoegade wabastamine ei olnud nii tõmbaw põhjus, mis oleks ijeäralist tänu riigiwalitsusele ära teeninud.

1896. aastal peeti Tallinnas fadriorus 6-dat üleüldist laulupidu ning see oli laialt ja laugelt lauljaid ja kuuljaid kokku tõmbanud. Pidul oli ka selleaegne kuberner oma saatkonnaga, kes üsna kõlakoja ligidal istus. Et selleaegsed laulupidud kõik kõnedega peeti, siis ei jäänud ka siin lõpusõnad tulemata. Seda tegi pääle muu tuntud Eesti tegelane J. Tõnisson Tartuist, kes ette pani koos olejatele püsti tõusta ning müttid maha wõttes „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ laulda. Seda tehti harudlase ühemeelse ja waimustusega ning pilt, mida laul pakus, oli unustamata; mitmelt poolst lehwitadi kõlakoja poole rätikuid.

Ka kuberner Bellegarde oli maast üles tõusnud, mütti pääst wõtnud ning oma kaaslastelt küsinud,

mis see on. (qto takoe?) Kui tale ära seletadi, et siin lauldakse rahwa laulu, istus administra-
tšiooni esitaja jälle uuesti maha. Tema rahwa-
hümmust jeks ei tunnistanud. Järgmisel päewal
sai pidukomitee kutse Toompea lossi kubeneri ette
ilmuda, mis ta tehti. Nõuti väga karedas ja
karmis toonis seletust, kelle loaga laul programmi
üles mõetud ja miks ülepää programmist kõrwale
mindud. Pidukomitee seisukord oli väga piinlik,
kuid et laul väga süüta süuga ja laulupidu wene
rahwa lauluga lõppenud, oldi ometi riigi vastu
täidetud mis waja ning edaspidiste pahanduste
vastu kaitstud.

Seft ajast saab wene seisukoht Eesti rahvus-
liste õide ilmsiks tulekul õige jämedalt ja egoistli-
kult maksmaks. Neil on hümnus, teistel jeda ei
ole, ei tohi olla. Nii tõsteti kõikide rahwaste kes-
kel wene rahvus etteotsa, ning see sündis feelude
läbi teiste vastu. Teiste rahwuste tunnete ladwad
pidid saama maha lõigatud, et nad kuigi pikaks
ei tõuseks, küll aga raudtee äärse aja aset täita
mõiks, millel otstarbeks üksi liiwa ja lume tuisku
finni pidada.

Wene riigi mõimude esitajate poolt peeti Balti-
maalt alati sellelt seisukohalt finni, riigilaul peab
olema üks, nagu wenenemaal üksainus tjaar oli.
Üks keiser ja üks auandmise wiis. Teise hümmuse
ettetoomine oleks riigihümmuse aupaisust wähen-
danud oleks jeda lõhkunud. Nii läks foguni
nii kaugele, et enne 1910. a. suurt laulupidu Tal-
linnas, kuberner Korostowetzi aegus, pidupro-
grammi kinnitusel Eesti keeles wene rahwuslaulu
laulda ei lubatud, jelle tõlke olla wale ja ei was-

tawat wene feele mõistele. Küll toodi siin feele-
mehed appi ning Tallinna politseiwalisitjuses peeti
jellepärast isegi foosolek ära, kuid lõppude lõpuks
tunnistadi ometi Gesti feele tõlge tühjaks ja hüm-
nus kanti laulupidul ette wene feeles. Nii sunniti
Gesti rahwast austama wene feijert wenefeeles, kuna
ta seda austust ema feeles, wõib olla, palju süda-
melikumalt oleks pakkunud. Kellele nüüd admini-
stratsjoni läbi austust osaks saada lasta taheti,
kas feisrile wõi wene rahwale, kelle nimetust
hümnus kannab? Rahwustunde peensuse pääle
mõjub seesugune mõisteseugu igatahes halvasti.
Kuda wõib siin ühel rahwusel suuremad õigused
olla, kui teisel? Kõik need peenemad küsimused
jääwad wastamata la nende pääle oli alati üks
wastus — keelamine!

Rahwustunde peenemad osad, jelle tipud, pidid
alati oma pää kohal tundma kärpimise kääride
hädahoitu ning see rõhus tunde puhtuse armutat
maha. Ometi ei olnud jelles midagi kahjulikku,
sest asi kuulub terwele nationalismusse, mis
püüab arenda inimese ühte paremat tunnet ja
õhuta teda loomulikule ja wõltsimata eduteele.

XI.

Rus jeltjides peetud foosolekute programm
mitte kindlaks määratud ei olnud, jääb lõpeti
ära see lauluga, et oma ühistunnet mitte unu-
stada. Foosolekutel on lõpu laul õhtueuroopas
tihhti moeks ning jelle ettekanne üsna loomulik

Wahest sündis see koosoleku juhataja, wahest mõne koosoleja ettepaneku pääle. Ilma selle äratujeta ei oleks Eesti seltsielu laugeltgi seda olnud, mis ta praegu on ning Eesti rahwustunne ka mitte. Rahwusline kaswamine tarwitab pikka ning wisa tööd, mis mitmest põlwest läbi ulatab. See töö peab olema awalik, tahtustujeta, legaalne ja waimustaw. Rahwahümnus on üheks juureks abinõuks, mida iga edasipüüdja tarwitama peab.

3.—4. jaanuaril 1899. aastal karškuse seltside kongressil Walgas, mis nii nimetud „karškuse ajajärgul,“ rahwuslise waikeuse ajal peeti, lauldi kongressil olejate poolt lõpul laiaili minnes „Mu isamaa mu õnn ja rõõm.“ Koosolekul tuli juba wäga terawasti awalikuks parteiline waen, mida selleaegne administration ei sallinud. Koosoleku järel wahetasid Liwi ja Gestimaa kubernerid üksteisega kiriateel mõtteid, mis sellest ülepea armata. Ka Liwimaa shandarmi walitsus sai teateid, et seltsielus parteiline waen nähtawale tuleb, mida edaspidi filmas tuleb pidada. Sarnased kordamad nähtused edaspidi saidki mitmeks ajaks karškuse kongressidele saatuslikeks, neid ei lubatud mõne aasta pärast enam ja üksi wenemaa revolutsion 1905. a. lahendas mitmeti wäikerahwaste püüdeid, millest riigimehed kuidagi arusaada ei suutnud.

Järgnewal karškuse seltside saadikute kongressil 29. ja 30. jaanuaril 1900. Wiljandis oli osawõtjaid rohkesti ning kongress läks wäga elawalt läbi.

Kui siis kongressi teise päewa õhtul enne laiailiminekut W. Reimann ettepani Eesti hümnust laulda, tehti seda juure tuju ja hooga. Koosolejad karškuse tegelased lahkusid kõige paremas ja lootus-

likumas meeleolus. Karstuse kongress oli jaanud suureks kinnituse ja jõuandmise hallikaks, mida üle maa laiali kanti. Siin anti seltsidele aatelist sihti, mida nende püsti hoidmisel tarwita tuli.

Era jutuaajamistel tõendasid kõrgemad weneriigi kohalikud administratsiooni ehitajad, et eestlastel hümnust ei olla, waid olla paljas laul, mida ei tule lugeda hümnuseks. Hümnus olla riikline asi ning wõida üksi jääl maksusele tulla, kus riikline korraldus olemas. Eestlastel ei olewat iseseiswat riiki, nii ei wõi neil olla ka iseseiswat hümnust, mis kujuta wõiks seda korraldust wäliselt.

Ülepää saadi aru, et hümnus ainult kiidulaul on riigi pääle ning see jääb olla wõib, kus walitseb ainuwalitseja. Hümnust mõisteti kui keisri isikuga lahutamata asja, otse nii nagu see selleaegses wene-maal olemas. Rahwustunne ei tähenda riigi-üksuse juurdes midagi, see on liig tühine ja tähtsusetu toredus, ilma milleta küll läbisaada wõidakse. Kunstilised asjad olgu üksi sellepärast, kes wõimu esitab teiste üle, eestlased on aga alati wõimu oma üle käija lastma pidanud. Kõsimuse peensusse ei tungitud ning kunagi ei tahetud arusaada sest, et üksikud rahwad, wähemast nende parem ja intelligentsem osa wastutulekul küllalt arusaamist üles näidata oskawad.

See waatepunkt ei olnud laugelsti õige. Erities ei ole ajalooliselt kudagi tingitud, et üksi riikline üksus wõib eesõigust nõuda hümnuse pääle, ning teised mitte. Enne kui riigid kofku liitusid, olid olemas üksikud rahwad, kelledele muusikalised kaasarwad mitmeti hümnuse tundemärka kannawad. Neid nähtusi wõiks ettetuua põhjatu hulga, kuid terane osija leiab neid isegi. Wida meil

hümmuse nime all ette fantafje pidulikudel juhtumistel, on paljudel üsna arenemata rahwastel olemas, mida lauldakse, kui mitte mujal, siis jumalateenistustel. Edaspidisel arenemisel omandab see tjiwiliseeritud rahwaste hümmuse fuju ning ajaloolisest waatepunktist ei juudeta fiin midagi lõpuks enam olemataks teha.

Teine asi on riikline forraldus. Selle enese-armastus ei juuda teist enda sarnast oma forwal, ehk sees, näha. Siin wõiks jutt olla rahwuslifest fallimatusest, mida harilikult wähemate wastu nähtawale tulla lastakse. Seft riik ei kaotaks kõige oma ühtlusega selle juurdes mitte midagi, kui tema rahwustunde tippude karpimise järele jätak. Rahwustundest wäljataswanud kunstiline õis ei wõi kellegile kahju tuua, weel wähem kellegi tähtjust wähenda. Sellega ei wõideta midagi, küll aga antakse rahwuslifest mõtlejale seltskonnale keelamisega müks külge, mis õige raske ja teotaw ära fanda. Euroopa rahwad on enam wähem kõif sellel arenemisastmel, kus rahwust auasjaks peetakse ning see waade on maksew Gestic juba Zannjeni päiwist. Oleks Kristuse kiusamisel sellele küsimus ette pandud, kas rahwusele ka anda tuleb, mis selle kohus, ta oleks tingimata jaatawast wastanud.

19-ma aastasaja wiimasetel kümnetel kestis Gestimaakt wäljarändamine edasi ning Wene-Japani sõja ajal oli Sarmatia lagendil Gesti asundustega otse üle külmatud.

Usunikud liitusid wõõrsil peagi seltsidesse kokku ning püüdsid kodumaaga sidemeid alal hoida. Kus otse finnitud seltsid puudusid jääb asusid lihtsad rühmad ühte, et wastastikku tutvuse ja koostäimise läbi ühendust oma enese rahwusega mitte kaota.

Nii sündisid Wene riikis hull juuremaid asundusi, kellel kas oma koolid, kirikud ehk seltsimajad olemas. Ning nüüd tuli õige huvitav nähtus avalikuks. Kuna Wene riigivõim rahvuslike surwe tõttu Baltimaal hümnust ei sallinud, oli see asundustes lubatud, wälja arwatud päälinna seltsid. Nende ridade kirjutajal on suur teatofogu juhtumisi, kus Gesti laul waimustusega kõlanud, näit: Riiewis, Riias, Liibawis, Krimmist Urhangelskini, ning päälinnast Wladiwostofini. Säär kus Gesti nime all uhtujega üles astuti, kuulutadi oma hümnust kartmata julgusega. Wöörsil ei häbenenud ka intelligents alamast soost wäljarändajatega sõbrutamast, nende seltsielu arendades käsi kofküllöömast. Ja kui meie wast huvituse pärast lahtilööme asunduste nimelirja, siis märkame küll waevalt nendest hulladest nimedest, missugust hingelist woogamist rahwustunne endas kannab, kuda ta säääl tihti palju elawamalt löffele lööb, kui Gesti maal. Ning missuguse igatsusega siis kodumaa poole waadatakse! Kus iganes Gesti seltsielu maad wötnud, säääl pole ka kunagi rahvuslike tunde lõpuastet, rahwa hümnust, unustud. Päärle Wenemaa on teda kofkujuhunud wäljarändajad ettekannud kõikides muudes ilmajagudes, isegi kauges Australias, Melbournes, ning Afrikas-Aleksandrias.— Nagu nimetus ise, nii oli hümnuse püüe kõigepääralt auanda kõigeförgemale — usulises mõttes. Sisemine tung hümnusele ei saanud esialgselt tõuget mitte rahwaste kogudelt, kes riikideks kofkuliitunud, waid usuliste waadete wäljalt. Hümnus oli kiidulaul Jumalale ja alles päärle selle nendele, kes oma tööde ja teguwiiisi läbi iseäralist au ära teeninud. Selleks andsid ainuwaltisjad

ja kroonitud pään väga hääd juhtumist. Oligi rahwastel, nagu saatus näitanud, küllalt põhjust oma walitsejale iseäranis juurt au anda. Selle langemine tõukas vähem arenenud rahwast otse kuristiku äärele. Nähtused on ka kõige uuemal ajal forduanud (Wenemaal).

Rahwahümnus on kokkuhoidmise märk rahwuslises mõttes, muud midagi. Tema on üsna süüta ettefanne, aateliise sihiga hingeawaldus. Sellest seisukohalt ei wõi imestust küllalt tagasihoida, miks teda häämeelega ei nähtud wõõraste wõimude poolt, kuna ometi puhast süda ja ausad sihid aateliisele asjale üksi kaastundma peaks.

X.

1900. a. 10. ja 11. juunil peeti Pärnus karstkuse seltsi Walguse poolt esimene Pärnu maakonna laulupidu. Nelja aastase wahetaja järele pidi laulupidu jessel ajal koguma laialipillatud rahwast, aitama erguta seda igawest kunstilist edasirühkimise tunnet, mis surwe all ära kustuda ähwardas. Pidulaub jaamine oli raste nagu itka ning selleaegne Pärnu freisiülem, ise karstkuse seltsi liige olles, oli luba pärast isiklikult paar korda Liwimaa kubeneri juurde sõitnud. Programmi ei olnud hümnus üleswõetud, küll aga oodati teda pidu lõpul tulewat. Ilma äratuseta ei tahetud lahkuda.

Oli pühapäew, ilm liiskus pilwifeks ning jahe mere tuul riputas mõned wihmapisarad mitme wärwiliiste pidu ülifondade pääle, sellest hoolimata wiidi pidu programm Põllumeeste seltsi aias lõpule.

Arwurikas lauljate ja veel arwurikkam kuuljate fogu kuulajid põnewalt ülsifute tooride wõidu laulu ja mängu, mis ise enesest midagi tähtsat lõppuks kaasa tooma pidi.

Kui siis finitud programmi järele mängu-fooride juht, wana hallpää Wirthhaus, tooride ette otsekui küüwalt peetama jäi, astus õpeta, a Reimann kõnetooli ja pidas õige huwitawa jütitawa kõne ning pani ette laulda Gesti hümnust. Kui nüüd pasunafoor laulu puhuma hakas, tõusis rahwas püsti, wõeti mütsid pääst ja toonitadi kaasa. Kätifute lehwitamisel ja kübarate ferigitusel kõlas laul lõpuni ning pidult lahtujad kõnlesid pärast, et see filmapilk palju enam wäärt olnud, kui kõik muu toffu. Muidugi kõneldi sellest pärast tuhandites teisendites ja kus jutt laulupidust, jääb kõneldi üksi tema lõpu filmapilguft.

1910. aasta 9. ja 10. juunil peeti Tallinas kolmat suurt laulupidu, mis lauljate ja osawõtjate rohkuft pärast teised kõik oma warju jättis. Pidu komitee oli hümnuse küll programmi parajale kohale üleswõtnud, kuid et seda jääb ei lubatud, ta jäi päris wälja. Suur sekeldus oli isegi Wene hümnuse pärast, mille tõlge kohane olema ei leitud ja mida sellepärast wenekeeles laulma sunniti. Küll lootis pidukomitee, et rahwustunde äratufes ja tinnitufes seda Gesti teatri nurgakiwi panemisel laulda wõib, kuid see keelati hoopis ära ning nii ei tulnud kõigist ootustest midagi. Kuid lõpuks murdis ka hullade tung ettepanud kaitsewõrgust ometi läbi.

Laulupidu teisel päewal oli juure kontserdi programm piduplatzil parajasti lõpemas, kui selleaegne kuberner Korostowek saatekonnaga pidu-

plattsile ilmus. Et keiser Nikolai II. parajaste Baltistis suvitamas oli, lasti lõpul weel ford Wene hünnust laulda, mis ta sündis (Korostowegi enese ettepanekul.) Triualamine telegramm oli päew enne seda Baltiski saadetud, kui pidurong Kadriorus losji eest mööda marjides oma komitee läbi seda palunud. Reisri laulu järele hüüti hurra ja kui see lõppenud hakas laulufoor näitelawal ühehääleliselt Eesti hünnust laulma. Rahwas tõusis püsti, mütsid ja taskurätikud kerkisid ning laulis täies fokus kaasa. Sündis suurepäraline ja liigutaw lahkumise filmapilt. See oli rahwustunde õiguse nõudmine tagasi tõrjumise surwe ajal. Nagu määratu jõgi woolas enam kui 50,000 hingeline rahwahulk mööda uulitsaid laiati wastastikkü tröösti ja kinnitust kaasa wõttes.

Riisama surwe all, kui nurgakiwi panemisel, pidi Tallima Eesti seltsfond oma tähtsama ettevõtte „Estonia“ awamise pidud 29. ja 30. aug. 1913. a. ära pidama. Eesti hünnus keelati hoopis ära ning tuntud Eesti tegelane J. Tõnisson hüüdis sellekohta esimesel pidupäewal: „Elagu ilma lauluta Eesti!“—

Et hünnuse lokaalsust ära tähenda, seks tõlgiti ta walesti wenekeelde. Laulu siisu ja algusõnad pidada tähendama kodumaad (родина), ning see tähenda separatismust! Tõesti kardetaw mõiste ja kardetaw sõna! Nagu ei täiks kodumaa isamaa alla. Administratsioon leidis isegi kodumaa mitte sallitawa olewat

21. oktobril 1914. a. Euroopa sõja algul peeti Eestoonias suur isamaaline õhtu tagawarawäeliste perekondade hääks. Suure koori poolt kanti ette liiduriikide hünnused ning programmi lõpul:

Mu isamaa mu õnn ja rõõm. Paulule anti temale tohane au ja kuulati seda püsti seistes lõpuni. Et sellel ajal kõik wenemaa rahwad weel imperialismuse mõtte alal mõitlemas, sellepärast oli laul lubatav ja etteandeks ei tehtud takistusi. Taheti olla leplikum wäikerahwaste vastu ning pandi nende soovile tähele. Iseenesest oli 1914. a. lõpp waike, sest leinakahin käis üle maa.

9. märtsil 1915. a. peeti Tallinnas Peremõshli kindluse langemise puhul paraadet, ning Tallinnas olewad wene wäeosad marsisid muusikatooride mängul läbi linna. Kroonu sadamast hakkas homiku suur tööliste parw keisri pilta eel kandes lauldes mööda mere puisteed Narwa maantee poole liikuma, isamaalist meeleawaldust toimepannes. Teel lauldi lõpmata wene rahwahünnust aga selle pääle ka tihti Eesti oma., See oli nende ridade kirjutaja teada ainus kord, kus lageda taewa all laulu kartmata paljaste päädega kuuldawale toodi, olgugi et meeleawaldusotstarbe sellel ajal waieldaw. Wastutulekut üles näitas meeleawaldusele ka seitseagne kindluse komandant, kes lahtiselt balkonilt rongikäiku terwitas ning neid awaldud tunnete eest tänas.

XI.

Wäga kujukalt, ning selgemalt kui kunagi enne, kujutab Wene walitsuse seisukohta hünnuse üle 1916. aastal aseturbereri ringkiri talurahwa 100 aastase wabastuse juubeli päewa pidustuse puhul, mõni päew enne tähtsa päewa mälestamist.

Talurahwa wabastamine, iseenesest wäga täht-
 jas juhtumine, on alati isesuguseks tõmbe abinõuks,
 tänu ja mälestust nende sülle jhtida, kes
 wabastuse töös tegewad olnud. Sellest seis-
 kohast pidas kinni ka selleaegne kubermangu admi-
 nistratsioon, kes pidustuste wälimust Wene isa-
 maaluse lipu alla püüdis juhtida.

Ringkirjas kästakse Wene rahwa hümnus wene
 keeles muidugi pidustuste eesotjas ettefanda
 „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ tõrjutakse hoopis
 kõrwale, ta nimetatakse paljalt lauluks, mis wene
 rahwa laulu ligidusesti seista ei tohi, niijama mitte
 programmi eesotjas ega lõpul, ei ka programmi
 üffitute osade algul ega lõpul mitte. Küll ei teela-
 tud teda hoopis ära, see asemel aga tehti ta kõigist
 sest juba ette paljaks, mis talle osaks saanud oleks.
 Täienduseks peab ütleva, et asekubeneri ringkiri
 sellel ajal ilmus, kui kuberner Werjewkin ise aju-
 tistelt ära oli. Ta jõudis alles pidupäewaks Tal-
 linna.

Gestimaa kubeneri eest
 Use-kuberner.

Urakiri.

Roguni salajane.

Austud herra!

Gelolewatel 22. ja 23-mal mail Gestimaa
 kubermangu talurahwa wabastamise üle
 pärisorjusest 100 aastase juubeli puhul loen
 tarwilikuks Teie Kõrgeaususele minu ringkirja
 täienduseks 16-mast maist Nr. 3025 all pidu
 pühitsemise korra üle weel mõnda juhatust
 anda.

Nagu juba nimetud ringkirjas tähendud,
 lubab Sijemiste Usjade Ministerium koha-

liste seltsfondliste organisatsioonide eestvõttel juhtumisele sündsaid koosolekuid, kontserta, näitemänga ja rahvapidusid selle asja kohta käidavate seaduste määruste tähelepanemisel ja ainult kubermangu võimude poolt programmide finnitusel, toimepanna, et kuritahtlike isikute poolt ette võetud katseid seda pidu riigivastalisel sihil kasutada, nurja lähets ning et neile mitte sihilikku ja kitsasrahvuslikku iseloomu ei antaks. Sellepärast teile teatud pidustuste toimepanemist ja nende programmide finnitamist lubades, soovitan omalt poolt, et programmide finnitamine ihesuguse ettevaatusega sünniks.

Isääranis on väga tähelepanna selle juurdes sagedasti nähtavale tulevat katset, kus programmides rahva hümnus: „Sunat keiserit kaitse ja“ riigi hümnuseks nimetaks, mis tema otsekohele kindlaks määratud nimetusele ometi ei vasta. Sellepärast tuleb teil igaljuhul mõõdaminemata programmides meie hümnuse selge tähendus ülespanna ning selle laulmine peab tingimata Vene keeles sündima, sest sellekohases Gesti keelses tõlkes on hümnuse mõte ära segatud. Iseenesest mõista, et rahva hümnusele peab aukohane paik programmis ära tähendud olema, ta peab teiste muusikaliste numbrite hulgas wälja olema võetud ning ei tohi teiste wahel ette kantud olla.

Pääle selle tuleb Gesti laulu: „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ kohta tähele panna, et seda laulu rahva poolt antawa tähenduse tõttu mitte ei paigutaks programmide algul

ehk nende lõpul, niisama mitte ka program-
mide ükssikute jägude hakatusele või lõpule;
ta ei tohi wene rahwa hümnuse eel seista
ehk otsekohe sellele järgneda.

Majade ilustusel linnades ja alewites lipu-
dega ja pärgadega tuleb Teie tähele panna,
et selle juurdes 129 § Kuridegude ärahoidmise
seadusest, kindlasti tuleb pidada.

Täidesaatwatele ametnikkudele peate Teie
kohalisi olusid silmas pidades kõige kindlamad
ja selgemad juhatawad märkused andma,
neile selle juurdes soowitades kõiki abinõusid
korra alalhoidmisel, nagu seda seaduslikud
määrused ja kubermangu sõjaseaduse all ole-
wad nõudmised tarwitawad pidada.

Ma ei kahtle, et Teie alla kuuluvad poliitsei
ametnikud Teie osawal juhatusel, eelolewatele
ülesannetele kohalise talurahwa elus tähtsate
juubeli pühitsemisele iseäralise tähelepanemi-
sega wastu lähewad ning omas tegewuses
mitte üksi terawust ja ettewaatust üles ei näita,
waid ka parajat taktimõõtu.

Ametlikes esituse mõttes eelolewatel pidus-
tustel palun teie all olewad ametnikud kohali-
sult ära määrata.

Pääle selle palun Teid talurahwa asjade
kommisjaridega läbirääkimistesse astuda ning
ühiselt ära otsustada, kus kohas nimelt nende
juuresolek eelolewatel pidustustel kõige soo-
witawam on.

Ülemal olewale arwan tarwilikuks juurde
lisada, et koolides õpeandmise katkestuse küsi-
mus 23-mal mail wõib üksi õpeülemuse nõus-
olekul otsustud saada.

Orakaupluste hinnipaneel ripub ära pääasjalikult kaupluste omanikude soovidest ning sellele ei võdi üleüldisjunduslikku iseloomu anda.

Pidustuste lõpul panen Teile ette mulle kõige põhjalikumalt punktipääle kirjeldusega nagu pidustuse enese, nii ka iseloomustuse üle, kuida mitmesugused seltskonna rühmad ja ringkonnad kohalikudest elanikest pidu vastu seisukohta võtšid, teata.

Wõtte usaldust j. n. e.

Allafirjutanud Schidlowsky.

Juurde olgu tähendud et eelfirjas nimetud Kuritegude eest hoidmise seaduse 129 § lubab majade ilustusel üksi kolme wärwilišt wene kauba lippu tarwita (walge, sinine, punane).

Muidugi tuli kubermangus mõnes kohas wenekeelse hõimuse nõudmisel õige piinlikka wahetuhtumisi ette, mis pidu mõttegi küsitawaks tegi. Suurest päewast püüdis kohaline wõim uusi kiira koguda, nagu oleks siin talupoegade wabastamisel ikka keskwalitsjus palju wahela seganud ning ajaloo samm mitte oma loomulikku käiku käinud.

Kui 23-mal mail 1916. aastal realkooli jaalis kindluse komandandi, kuberner, mõisnikude päämehe, waimulikude, seltside, linnawalitsuse, ühiste-esituse ja juurearmulise haritud publikumi juuresolekul 100 aastast juubelit mälestadi, kuulati laulu, mis auala rõdult juurearmulise koori poolt ette fanti, püsti seistes lõpuni. Wõimufandjate ja seijuste esitajate peenemaitseline ülesastumine ja lugupidamine rahwuslike iseäralduse wastu leidis üleüldist kiitust ja äramärfimist seltskonnas ja

ajakirjanduses. Ülemal nimetud ringkirja kirja-
kirjuta ja miitsekuberner Schidlowsky puudus koos-
olekult.

XII.

9-mal aprillil 1917. viibib Tallinnas jelleaegne
fohtuminister Kerenski ja samal päeval kell 5
peetakse „Estonias“ meetingu. Rahvuslise surwe
tagajärjed ei lase end wabamal filmapilgul oodata.
Kõnedes tõendakse, et tsaari walitsus waba sõna
wastu liig hoolimata olnud ning et see alati
kinnineetud Prometheuse walusid kannatanud, kelle
jüdanit kaljukotkas wälja fiskumas. See hoolima-
taus läks päälegi nii kaugele, et isegi Gesti keelt
turult wälja rooki taheti. Kerenski ilmub koos-
olekule, teda terwitakse adresjiga ja ta kõneleb, et
„tänahest päewast pääle Gesti rahwas end kõigiti
wobaks rahwaks lugeda wõib. Gesti rahwas ei
ole wene rahwast põlanud, küll aga omas jüda-
mes ülbust tunnud mõtteta ja sisuta surwe
wastu. Wenemaa demokraatia waatab wabalt
tulewikk, ega usu neid kes kuulutawad, et
demokraatline riigiford lagunemisele wastu läheb.
Selgelt ja puhta südamega astub uus wa-
litjus rahwa juurde ja tõendab: „kui tahate,
tulge minuga, kui ei, olge wabad omia ette.“

Lauldakse orkestri saatel: „Mu isamaa mu õnn
ja rõõm.“ Kerenski nimetab, et see Gesti hümnus
wäga meeldida ja et lähem tulewik antud luba-
misi kinnitama saab. Kõne lõpeb elagu hüüdmis-
ega waba ja autonoomilise Gesti hääks, millest weel
awalikult mõni kuu warem nimetadagi ei juletud.

Tähele panna tuleb et Estonia saal ega ruumid niisama ka kobjad kuulajaid ära ei mahutanud ning et suurearvuline koosolek suure mõju järele jättis.

1-jel juulil 1917. aastal oli Toompää lossi walges saalis üleüldise hääletamise põhjal kolm astunud. Eesti maapäewa awamine. Saal ise oli pidulikult ehitud, sest siin tuli kokku sea-duslik rahwa esitus, nii nagu seda Eesti rahwas joowinud. Et Põhjapoolne Liivimaa osa ka Eesti kubermangu külge kuulduks, siis mõib siin esimest korda tõsiselt terve rahwa esitusest kõnelda; on ju meie rahwas poliitiliste kombinatsioonide tõttu alati lõhki käristud olnud, pole ju meilt meie jaatuse üle peaaegu kunagi küsitud. Eesti haritlasi oli ülejäänud saali osa täis kogunud ning põnewalt oodati kõnet, millega selleaegne kubermangu komisjar, Postka, maapäewa awama pidi. Kõne ei olnud pikk ning selle lõpul panti ette hümnust laulda. Põlmine jõudis iseäralise waimustusega ja hooga, kõlas loorberitega ehitud saalist läbi awatud akende edasi plaksile ning sundis siin möödaminejaid oma päid paljastama.

Maapäew jäi kuni oktoobrini tähtsamaks maa asutuseks ning kuulutas end lõpul täieliseks wõimu esitajaks wälja. Eesti rahwa ajaloos on see esimene kord, kus hümnust ettefantakse tähtsamal maa asutuse awamisel, nii ajaloolisest ruumist ja nii paljutöotawatel asjaoludel.

Maapäewa laialiajamisest 1917. a. saadik, nri nimetud enamlaste ajajärgul ei juletud hümnust ülepää laulda, see oli walitsuse wastane tegu ja selleaegse mõttewiisi wastu. Kuna küll kõik wabadused wälja olid kuulatud, elati siiski raske

surwe all, kus internatsionaali ees kõif rahvuslised asjad pääd paenutama pidid. Iseäranis waenu-
likud sarnase „kodanlise kraami“ wastu olid töö-
liste salgad ning nii pidi üsna süüta muusika pala
taganema klassiwahede lahtiharutamisel ja sotsialis-
muse paradiisi ees.

XIII.

Kes mäletab wiimaste päewade eellugu, peab
tähendama, et hümnust kunagi enne nii palju tähen-
dawal filmapilgul mängitud ei ole, kui järgnewal
juhtumisel.

Oli ajalooline päew, 25. weebruar 1918. Tal-
linnas jagati wälja eratelegramma, et samal
päewal kell 12 saksa wäed linna sisse marsiwad.
Uulitsatel woogas igalpool pidulikus riides rahwa-
hulk ning walgete sidemetega läte ümber kodanikude
kaitsewägi. Kell 9 hommikul oli linna kirikute
kellafid helistud ning päew Gesti pühaks wälja kuu-
lutud. Loodeti kõige paremat ning arwati et hüm-
nuse fitsendused ühes nende sõjalaewadega kaowad,
mis Tallinna lahes reidil alles jäes puperdafid ning
enda turjal wiimaste aegade walitsejaid seltsimehi
kandfid.

Bärnu maanteed mööda sõitis sisse saksa wäe
jalgratta sõitjate kolonne, kes esiteks Peeter Suure
ausamba juurdes peetas ning lühikese pause järele
S. Karja uulitsasse Gesti teatri ja realkooli poole
pööras. Endises riigipanga hoones asufid sellel ajal
Gesti diwisjoni ja ühe Gesti polgu staabid ning
suur hoone oli sõjamehi täis. Isegi polgu muusika-

foor oli siin ning asus trepile, kui tulejate üle teated päralt jõudnud.

Otse jellel filmapilgul, kui rattasõitjate kolonne realkooli ja endise riigipanga hoone wahel peetas, hakkas Gesti polgu muusika foor hümnust mängima. Paremat terwitust tulijatele oleks waewalt wälja mõtelda osatud. Sakslastele oli muidugi ette-
tande ulatamus tundmata, selle wastu aga kuulas kofkufogunud rahwas teda katmata päädega.

Biisut aega hiljem kordus see sama raekoja ees. Siin oodati tulejaid, nagu see ikka wiisiks olnud, ja raekoja laial trepil oli seks teine Gesti polgu orkester ülesseatud. Järgmine saksa wägede jalgratta sõitjate kolonne, mis Baltiski maanteed mööda linna tulnud, oli sama uulitsat mööda Toompääle, siit Komendandi teed kaudu Peetri platsile ning Harju uulitsa kaudu raekoja ette tulnud. Gesti polgu orkester terwitas tulejaid hümnuse ning porilaste marsšiga.

28-mal Märts 1918.

XIV,

Põhjamaa looduse kenam laululind, ööpik, otšib oma wiiside kuulutamiseks waitset ja selget kewade ööd, warjurikast ja segamata paika, sooja ja tärkawat ilma. Mida paremad ja õrnemad tähendud asjad, seda sonoorselt ja ilusamalt kõlab laululinnu heli. Kui oleks meil alatine kewade, ööpikk ei kaoks meilt terve aasta jooksul, tema hääl kostaks meie lepitust alati. Aga meil on lepitud nähtusega, et külm wihm ja karedad ajad

selle kuuljama wiisimeistri peletawad. Ja kolm-weerand aastat peame kannatlikult ootama, kuni uus kewade, olgugi lühikeseks, lauliku tagasi toob.

Gesti hümnus, see rahvuslise kewade kuulutaja, selle lahutamata kaaslane, ilmuis jenni üffi siis, kui pilwed rahvuslise päikese eest pisutgi taganesid ja selle selge nägu üürikeseks maa pääle soojendawaid kiira heitis. See õrn rahvusline õis lööb isesuguse lillekese kujul kareda tuule käes omad helmed kofku ja katab neid halli wälise koores alla, et parajal filmapilgul uuesti puhkeda. Rahvuslise õie ilu ja õrnus awaneb üffi neile, kes selle siise pühitjetud, kes seda rikkumata awada oskawad.

Hümnuse ettekanne sündis tänini harwadel filmapilkudel, wahest aastade järele ja üffi siis, kui rahvusline tunne nagu kogemata põlema süttis. See süttimine ei olnud jäädaw ja selle ots ette teada. Kuid neist heledamatest filmapilkudest ammutadi uut jõudu, mis meie rahwust ja selle tunnet aastatest üle kandis ning jälle uue kewade tõi.

Kui ka saksa wägesid nende siissemarsimisel Tallinnasse õige palju tähendawalt Gesti hümnusega wastu wõeti, ei kuuldu seda maa okupeerimise puhul enam. Ta pole küll otsekohe keelatud, kuid teda ei kanta ette, otsefui iseenesest. Sest päewakorrale tekinud Balti hertsogiriigi asumiseega saksa sõjalise jõu abil peab Gesti iseseiswuse tung taganema. Gesti rahvusline ideal lööb närtsima ning kõif see sära kahwatama, mis rahvuslifest iseseiswuse tungist omale jõudu ammutab. Teadagi ununesid Gesti iseseiswuse waimlised regaalid, selle asemele astusid Sakfamaa omad enam ja enam ette. Nagu kõle sügisene tuul käib üle maa ning kõigist hääsoowlifest finnitamisest, et

rahvuslise mõtte ja selle edenemise vastu kellelgi midagi ei ole, taganeb see ometi kõrwale, wiisakalt sellefordsele mõitjale maad andes. Ja see on ju loomulik. Mis kaju oleks kellelgi, kui torm die lõhna armsusi laiali puistaks? Ta peab ju uuesti puhkema, et enda ilu ja õrnust uuesti näidata, seda finkida üksi pühitsetutele ning nendele, kes teda puutumata ilmuvad puhtate ja märdimata kättega.

Nagu wesi paisu tagant pääjedes kohinal alla tõttab, hakkab Eesti iseseiswuse mõte ja wool nowembri kuus 1918, kui saksa wägede maalt lahkimine ja enesemääramise mõte teatavaks saanud, edasi liikuma. See tagasi hoitud eluline tarwidus sai otsekui kewadine woolus kuivanud jõesängi juhitud, kus ta kiirelt edasi tõtates haruldasi helinaid sünnitas. Wõõras ja hoolimata käsi ega tahtmine ei pidanud enam seda oja paisutama, millele üleilmliised sündmused wesiwäravad awanud. Eesti iseseiswuse juhtide määrata pidi jäema, misjuguiseid luulerikkaid kääruksi ja käändeid see rahvusline woog läbi kodumaa heinamaade, aasade ja luhade tõtates wõtma pidi. Mitte selleks ei tule Eesti rahvuslist wett paisuta, et selle abil wõõrast turbini liikuma panna.

Läbi selle rahwuse kewade hakawad meie hümnuse helid uuesti kostma. Gjiteks ükssikult, tiit säält, päraist tihedamalt ja sagedamalt, julgemalt ja julgemalt kuni nad wiimaks eluõiguslikstena ühiseks kooriks kokku liituvad, et koos mõjuvalt ja wõimsalt kajada ja tõusta. Ning see heli hakkab kerkima ja tõusma, jõuab pilwede kõrguseni ning weel kõrgemale. See koosheli sünnitab isejugust sümphoonijat, mis kõiksugu orkestri pilli-

dest kantuna juurepäralisets wiijiks kofkusulab, et wägewalt ja mehifelt üle maa kõlada.

See on esimene kord meie maa ja rahwa saatuses, kus hümnust kõik ühise mõtte ja soowiga laial rinnal ettetoowad ilma kartmata, et see kedagi haawata wõiks. Meie hümnus ei tunne enda kõrwal olemas teisi jumalaid, kes kõrgemat aujärge endale pärima walmis oleks. Gesti riiklise alguse päewad nowembri kuus 1918 jäewad rahwuslise minewikku marmori tahwlina, mille pääle sügawasti sisserauiatud iseseiswuse kiri. See kaob üksi koos tahwliga. Olnud as'a ei saa teha olemataks, ning teoks jaanud iseseiswuse sammud rahwa minewikust wälja kärista. Gesti on jaanud wabaks ning iseseiswaks rahwaks maailma rahwaste reas ning üksi tulewikkus suudetakse selle sündmuse määratut tähtsust ära arvata, meie aja ja meie seltskonna püüded on se's weel alawäärtuslised, seda tõendawad paljud tundemärgid.

Kunstiliseft küljest on hümnust mitmelt poolt arwusta katjutud ning mõnikord õige tõsifelt. Arwaldud mõtted, mille juurdes peetada wõiks, on et hümnus siju poolest lihtne olla, et ta riimid iluwaesed. Selle poolest olla Soome hümnus palju ees, ta ilu ja mõte õige järeaw ja kena. (J. Arwik)

Hümnust on wõrreldud siin üksi tõlke sijuhalt algus keeles, kõiki muude rahwaste hümnusi kõrwale jättes. Arwustajatel ei ole nähtawasti ette tulnudgi, et teiste hümnused weel palju, palju lihtsamad ja labasemad on iseäranis wiiside poolest. Mõned neist on sarnased, millel muusika ilmas iseloomu poolest lõpmata wananenud meloodiad, mõned on tuimad ja wäheütlemad, mõned wiisidega mis hümnuse pühadust meelde ei tuletagi. Wõtaks

weel üksikult läbi kõik maailma hümnused muusikaliselt, siis on wiisi ilu poolest Eesti hümnusel jääl aufoht.

Kuid pääle jelle ei ole hümnuse tähtsus mitte tema muusikalises ilus üksi. Hümnuse otstarbe ei ole mitte mõnda kunstitööd pakkuda, waid rahwa hinge awalda, igaford ei mahu see teatawalt mitte ülesseatud raamidesse. Hümnuse otstarbe on lühidalt jeda wälja ütelda, mis rahwal ja hümnuse lauljal endal kõige kallim, kõige armsam. Hümnus peab mõne sõnaga jeda äratähenda jõudma, mida maa ja rahwas kõige rohkem igatseb, kõige rohkem soowib. Hümnuse mõttest peab läbikäima rahwuslise mõtte terawus, mis igal ajal sütitab ja kaaskisub; hümnus peab igal ettefandel wangista suutma, peab wõitma lauljaid ja kuuljaid.

Kuid mitte üksi hümnuse rahwuslise hinge wäljendus ei kingi teatawale laulule ainuõigust tähtsamaks juhtumiseks, jeda teeb weel enam tema käekäit, tema kaasaelamine rahwa muredele ja rõõmudele.

Hümnuse teeb meelitawaks tema saatus ja tema kaasaelamine rahwa waewadele ja waludele, nagu ülepää harilikult kannatused inimese elule siisu ja wäärtuse annawad. Hümnust õigustab rahwale tema kokkulangemine rahwa hingeeluga, jellepärast ei ole igaford mõõduandew see, kui iseisjaw keegi hümnuse omanik on. Iseisjus on igas rahwas olemas, olgugi et temal puudub see wäliselt ja ajutiselt, aeg wõib uusi wõimalusi, kus üks ehk teine allasurutud jõud ometi pinnale kerfib ning pärib jääl oma loomulise ja õiguslise pärisosa.

Rahwusline tunne on kui hiilgaw täht suures

taewalaotuses, sellepärast ei ole tema saatuse inimese otsustada. Siin on loomulikud looduse jõud töö, mis meie tahtmises tihsti väljas pool. Meie võime üksi nende ilu ja hiilgust imesta, kätte meie neid võtta ei ulata.

Meie hümnus on ja jääb „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“, sest ükski teine ei tähenda ära seda maanurka nii õiglaselt ja selgelt kus edaspidi meie kodu seisma jääb.

Novembri kuu algul 1918. a., kui jaska väed maalt lahkumas, astus Eesti riiklise iseseiswuse teele. Selle sammuga kisti eest see igawene tõke, mis meie rahwa mahasurutud tungi ajaloo walgusesse astumise päewist paisutanud. See rahwuslikelt ja hingeliselt nii sügawalt õigustatud tung leidis kehastust Tallinna feltskonnast, kes etteotja astudes riiklise iseseiswuse käigu juhtijaks sai. Nii hakas see meelitatud iseseiswuse järe isesuguse jätendawa walgusena üle kodumaa paisuma. Kui wägewaks iseseiswuse tung seeford paisus ja kui tuline ta olema oleks pidanud, seda jätame tulewiku hinnata, siin waatame üksi neid lõpu järka, millede kaudu hümnus oma aukohale wälja jõudis.

Detsembri kuu esimesel poolel jõudis Tallinnasse inglise laewastik, kelle tulekut kaua ja igatsusega oodati. Laewastiku esitust wõeti Eesti Ajutise walitjuse poolt 13 Detj. Estonia walges jaalis wastu. Wastastikku terwitusel, mis ametlikku laadi kandis ei wõinud iseseiswuse lõrgem ja pühalikum hingeawaldus tulemata jääda. Teiste liitriikide hümnuste kõrwal, mida pidusöögi ajal orkes-ter ette kandis, anti auwääriline koht ka Eesti omale ja seda kuulati mitmepoolse diplomatlise esituse poolt samase auawaldusega, nagu liitriikide

hünnusi. Ja siin löödigi lahti iseseiswusele uus lehekülg: meil oli kultuuriliselt olemas, mis kõige suurematel ilma riikidel, — meie hünnus, mis ise end maast ja madalusest püsti ajanud!

Järgneb terve rida filmapilka, kus hünnus oma kadunud pärisoja kätte saab. Hünnus esitab Eesti riiki igal tähtsamal juhtumisel. Teda mängitakse wägede paaradel uuel aastal Peetri platsil, soome wägede wastuwõtmisel sadamas ja wägede wäeliinile saatmisel waksalites. Ettekanne sünnib igasuguse auawaldusega. Iseseiswuse päikese soojad kiired ei jäta meie lahe lõunaranna maad ja tema kultuura teel edasi rühkiwat rahwast soojendamata. Ning see sünnib sarnase hooga, mis jäädawat ajaloolist hõõgamist wälja tootab ammutada. Meie iseseiswust ei kustuta meie minewikust enam keegi ning meie hünnust ei tõugata wälja tema kaaslaste seas. Meie oleme inetust rahwusest liigest surwest üle saanud.

Ujaga kaswas kangemaks ka iseseiswuse tung. See maruline hoog waldas feltskonda sarnase jõuga, et ta üle kaswas oma eesalgsete juhtide püüetest ja sihtitest. Ning oma tipule jõudis ta alles siis, kui wõidukas Eesti wägi maa waenlasest puhastas, piirid Tallinna maa ja Liwimaa wahel kaotas ja Eesti rahwale tema ühtluse tagasi andis.

24-mal weebruaril 1919 a. peeti Peetri platsil Eesti riigi wäljakuulutamise aasta päewa ning paraadet. Wiimane peeti isesuguste auawaldusega. Mängiti hünnust, mida palja päega kuulati ning wäed märssiisid ülemjuhatajast mööda paraademarsjil. Pidulikudel jumalateenistustel, mida ära peeti kõigis kodumaa kirikutes, lauldi mitmel pool

isegi Eesti rahwa ja nüüdset riigi hümnust. Rahwahümnusest oli riigilaul saanud.

Kõik need isikud, kes Eesti rahwa harimise hääts kiva kofku kannud, kelle hauda aga nüüd haljas muru katab, ei ole oma tööd asjata teinud. Eesti on end püsti ajanud. Meie hümnus on üle elanud oma ilusamad ja waimustawamad filmapilgud. Ning kuna see kirjatöö tumedal ajal algatud, võib nüüd sulle rahulise meelega käest panna. Meie näeme seda wabaduse päifest oma filmaga, mille warasel koidikul meie hümnus sündinud.

23-mal aprillil 1919.

